

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:

Економіка і менеджмент

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 51

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України

Включено до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук (категорія «Б») на підставі Наказу МОН України від 17 березня 2020 року № 409 (Додаток 1)

Галузь науки: економічні.
Спеціальності: 051 – Економіка, 071 – Облік і оподаткування,
072 – Фінанси, банківська справа та страхування,
073 – Менеджмент, 075 – Маркетинг, 076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність,
281 – Публічне управління та адміністрування, 292 – Міжнародні економічні відносини

Науковий збірник включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus

Головний редактор серії – д-р екон. наук, проф., **Т. В. Деркач**
Відповідальний секретар серії – **В. О. Горбаньова**

Редакційна колегія серії «Економіка і менеджмент»:

Л. А. Бахчиванжи – канд. екон. наук, доц.; **В. П. Горин** – д-р екон. наук, доц.; **О. В. Димченко** – д-р екон. наук, проф.; **Н. В. Захарченко** – д-р екон. наук, доц.; **С. Л. Коваль** – канд. екон. наук, доц.; **Л. Б. Колінець** – д-р екон. наук, доц.; **Л. В. Коренюк** – канд. екон. наук, доц.; **П. І. Коренюк** – д-р екон. наук, проф.; **В. Є. Куриляк** – д-р екон. наук, проф.; **О. М. Кушніренко** – д-р екон. наук, доц.; **В. В. Лагодієнко** – д-р екон. наук, проф.; **І. А. Ломачинська** – д-р екон. наук, доц.; **Н. Д. Маслій** – д-р екон. наук, доц.; **В. В. Немченко** – д-р екон. наук, проф.; **К. С. Нестерова** – канд. екон. наук, доц.; **Г. А. Отливанська** – д-р екон. наук, доц.; **Є. Г. Панченко** – д-р екон. наук, проф.; **Т. А. Родіонова** – канд. екон. наук, доц.; **О. В. Садченко** – д-р екон. наук, проф.; **Л. М. Сатир** – д-р екон. наук, проф.; **Р. М. Скупський** – д-р екон. наук, проф.; **О. В. Слободянюк** – д-р екон. наук, проф.; **О. О. Ципліцька** – д-р екон. наук; **А. В. Данильченко** – д-р екон. наук, проф.; **Евангелос Сискос** – д-р екон. наук, проф.; **А. М. Казамбаева** – канд. екон. наук, доц.; **Д. М. Пармакли** – д-р екон. наук, проф.; **Ж. А. Шералиева** – канд. екон. наук, доц.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання
на «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія KB № 20001-9801 ПР,
видане Державною реєстраційною службою України 25.06.2013 р.

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет
вул. Фонтанська дорога 33, м. Одеса, 65009, Україна
Телефон: +38 (099) 967 84 71
Електронна пошта: editor@vestnik-econom.mgu.od.ua
Офіційний сайт: www.vestnik-econom.mgu.od.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою
програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Економіка і менеджмент», 2021
© Міжнародний гуманітарний університет, 2021
© Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України, 2021

ISSN (Print) 2413-2675
ISSN (Online) 2664-6927

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Запорожець О.Ф.

к.е.н., викладач,

викладач кафедри менеджменту,

Міжнародний гуманітарний університет

Zaporozhets Olena

Internal Humanitarian University

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЯКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

IMPROVING THE EFFICIENCY AND QUALITY OF FUNCTIONING OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF UNSTABLE MARKET ENVIRONMENT

Анотація. У дослідженні запропоновано методичний підхід до вимірювання ефективності роботи суб'єктів господарювання у промисловості, який може слугувати робочим інструментом для аналітичних цілей та подальшого розвитку відповідного методологічного забезпечення. Діалектика розвитку уявлень про ефективність промислового виробництва і якість цілеспрямованої роботи підприємств передбачає безперервне удосконалення методів та показників для її оцінки. Найбільш обґрунтовані з них у процесі суспільного, економічного, соціального розвитку повинні відповідати логіки та існуючим умовам. Розвиток ринкових відносин у сфері виробництва і реалізації промислової продукції викликає перед суб'єктами господарювання ведення конкурентної боротьби як у ціновому відношенні, так і у напрямку розширення номенклатури продукції, що випускається. Розглянуті такі показники, як частка ринку і фінансові підсумки від продажу продукції. Запропоновано використання зведеного індексу ефективності та інтегральної оцінки якості функціонування промислового підприємства. Такий методичний підхід вимірювання ефективності виробництва на основі одночасного обліку і фінансового результату роботи

підприємства і частки ринку, що отримано у конкурентній боротьбі, уявляється більш результативним.

Ключові слова: ефективність, прибуток, індекс, рентабельність, інтеграція, якість, витрати, попит, частка, норматив.

Постановка проблеми. Вживання української економіки у сучасних мовах залежить в першу чергу від ефективності і якості роботи галузей реального сектору національної економіки, частково від промисловості. Це, у свою чергу, робить начальним питання проблему про більш точну і об'єктивну оцінку результатів фінансово-господарської діяльності промислових підприємств, а також галузей і регіонів держави.

Національна економічна стратегія на період до 2030 р. (2021 р.) констатує: «Результати аудиту дали змогу побачити глибокі трансформації методів економіки. Україна відставала у 90-ті роки і продовжує відставати в розвитку з точки зору продуктивності праці, енергоефективності, доданої вартості в промисловості та в сільському господарстві. Причинами такої стагнації є відсутність інвестицій, поступова зношеність на відсутність

модернізації обладнання, повільні темпи запозичення та розвитку новітніх технологій та інновацій у виробництві» [8, с. 8]. Метою цієї урядової Стратегії є створення можливостей для українців як громадян, українців як підприємців та інвесторів для реалізації наявного географічного, ресурсного та людського потенціалу країни через інноваційне випереджувальне економічне зростання.

При цьому необхідним вважається наявність методологічного підґрунтя для наукової обґрунтованої оцінки ефективності та якості функціонування суб'єкта господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час проведення цього дослідження автори спиралися на праці таких вчених: Асаул А. [1], Воронін А. [3], Воронов А. [3], Захарченко В. і Меркулов М. [4], Клейнер Г., Тамбовцев В., Качалов Р. [5], Колосов А. [6], Мацко Н. [7], Осипов В. [9], Петрович Й. [10], Трут О. [10], Чаленко А. [11].

Так, Трут О. стверджує: «Категорії «ефективність» та «результативність» частково взаємопов'язані, проте питання їх диференціації залишається одним з найбільш актуальних в сучасній науці» [10, с. 362]. Осипов В. пропонує принципи, завдяки яким можна досягти ефективного несуперечливого вирішення питань теорії ефективності виробництва підприємства [9, с. 16–17]. Воронін А., досліджуючи модифікацію ресурсного підходу, наполягає: «Загальноприйнято, що економічна ефективність – це показник, який співвідносить отриманий результат з поточними витратами, тобто ефект який це обумовлює, або використаними ресурсами» [2, с. 29]. Колосов А. присвячує своє дослідження управлінню стійкістю підприємства та наполягає: «Організація систематичного управління стійкістю підприємства потребує розв'язання низки завдань в межах економічного управління підприємством: введення в практику підприємства системи рівня стійкості; оперативного моніторингу рівня стійкості підприємства в різних сфе-

рах його взаємодії із середовищем; прийняття рішень з підтримки необхідного рівня стійкості підприємства в даній сфері взаємодії із середовищем» [6, с. 239]. Аналогічної точки зору дотримується і Захарченко В. з Меркуловим М. [4]. При цьому Асаул А. зауважує, що більшість проблем процесу прийняття управлінських рішень обумовлені відхиленнями від його раціональної процедури: «Так, майже, 60% управлінських рішень приймаються не шляхом раціонального розрахунку альтернатив, а під впливом суб'єктивних факторів» [1, с. 29]. Окремі дослідники [5; 11] при цьому більшу увагу приділяють оцінці техніко-економічного стану і потенціалу підприємства. Так, Клейнер Г., Тамбовцев В. і Качалов Р. рахують, що «...цілковито разом з темпами росту вихідних показників (обсяг товарної продукції, виручка від реалізації, натуральні показники продажів) розглядати темпи змін показників ефективності: прибутку, продуктивності праці, фондівіддачі та ін.» [5, с. 259]. А Чаленко А. показує переваги застосування процесного підходу до теорії потенціалів в економіці [11, с. 44]. Мацко Н. виділяє дві основні складові виробничого потенціалу: потенціал виробничих фондів і потенціал промислово-виробничого персоналу [7, с. 69–70]. Петрович Й. зазначає: «...підвищення ефективності діяльності підприємств із серійним характером виробництва може бути пов'язане із кардинальними змінами застосування гнучких виробничих систем» [10, с. 81]. Автори цього дослідження, як і Воронов А. [3], дотримуються точки зору про важливість ринкових результатів від продажу товарів або послуг.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні вітчизняна промисловість зіштовхнулася з численними проблемами, які потребують детальної оцінки їх стану та вирішення: низький рівень фінансування науково-дослідних робіт, відсутність тісної співпраці наукових установ та промислових підпри-

емств, несприятливі умови для розміщення виробництва, відсутність смарт-спеціалізації, висока вартість та довготривалість підключення виробничих потужностей до енергомережі, зростаючі темпи трудової міграції, неефективність індустріальних парків та ін. [8, с. 20]. Покращити таку негативну ситуацію може уточнення показників ринково-фінансового успіху на мікро-, мезо- та макрорівні.

Мета статті полягає в обґрунтуванні методичного підходу вимірювання ефективності промислового виробництва на основі одночасного обліку та фінансового результату роботи підприємства і частки ринку, що отримана у конкурентній боротьбі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні недостатньо говорити тільки про прибутковість та рентабельність як про головні критерії ефективності і якості роботи промислових підприємств. Необхідно також розглянути такі показники, як частка ринку та фінансові підсумки від продажів їх товарів та послуг.

Зробити це, на нашу думку, простіше за все за допомогою наступного зведеного індексу ефективності:

$$E = \text{ЧР}(1+R), \quad (1)$$

або

$$E = \text{ЧР} \left(1 + \frac{\text{П}}{\text{Фосн} + \text{Фоб}} \right), \quad (2)$$

або

$$E = \text{ЧР} \left(1 + \frac{C}{\text{С}} \right), \quad (3)$$

де E – індекс ефективності промислового виробництва; $\text{ЧР} = \frac{V}{V_{\text{общ}}}$ – індекс частки ринку (міського, регіонального, світового); V – об’єм продажу даного підприємства; $V_{\text{общ}}$ – загальний об’єм продажів; R – індекс рентабельності (витрат виробництва); П – прибуток; Фосн – середньорічна вартість основних фондів; Фоб – середньорічна вартість оборотних коштів; С – собівартість.

При широкій номенклатурі індекс ефективності обчислюється для кожного виду

продукції, що випускається, а потім виводиться єдиний, зведений індекс ефективності роботи даного підприємства:

$$E_{\text{jзв}} = \frac{\sum_{i=1}^n E_i}{n} = \frac{E_1 + E_2 + E_3 + \dots + E_n}{n}, \quad (4)$$

де jзв – зведений індекс ефективності j -го підприємства; E_i – вид продукції, послуг; n – кількість видів продукції, послуг.

Індекс ефективності k -ї галузі (регіона) визначається за формуло

$$E_{\text{kгал}} = \frac{\sum_{\text{jзв}} E_{\text{jзв}}}{m}, \quad (5)$$

де $E_{\text{jзв}}$ – зведений індекс ефективності j -го підприємства, яке входить до k -ї галузі (регіону); m – кількість підприємств, які входять в галузь (регіон).

Індекс ефективності національної економіки визначається за формулою:

$$E_{\text{нц}} = \frac{\sum_{\text{kгал}} E_{\text{kгал}}}{l}, \quad (6)$$

де $E_{\text{kгал}}$ – ефективність k -галузі, яка входить до господарського комплексу; l – кількість галузей.

Далі визначається якість роботи виробництва за допомогою формули:

$$K_{\text{інт}} = \frac{K_1 + K_2 + K_3}{3}, \quad (7)$$

де K_1 – кількість продукції та послуг, в тому числі й сервісних; K_2 – якість маркетингу; K_3 – якість виробничої діяльності.

Можливі різні варіанти оцінки якості діяльності виробництва, наприклад, за допомоги вагових коефіцієнтів чи інших інтегральних показників.

Якість продукції і послуг повинно у відповідності з ринковим принципом визначатися наступним чином:

$$K_1 = \frac{Q_{\text{сп}}}{Q_{\text{мах}}}, \quad (8)$$

де $Q_{\text{сп}}$ – сума балів, які надані користувачами; $Q_{\text{мах}}$ – масимально можлива сума балів.

K_1 може визначатися по окремому параметру якості продукції, послуг або в цілому за всією якістю товарної одиниці чи послуги. При цьому може бути застосована 2-, 3-, 4-, 10-ти і більша бальна система оцінок, для чого особі, яка залучається до оцінки товару чи послуги, надається приблизна шкала оцінок. В якості експертів можуть бути залучені як самі користувачі, так і працівники сервісних, ремонтних організацій, дилери, продавці та ін. Чим ширше коло залучених до експертизи осіб, тим об'єктивніше оцінка якості.

Наступна складова інтегральної оцінки якості праці виробництва – оцінка якості його маркетингової діяльності. Вона повинна надаватися за такою формулою:

$$K_{\text{мар}} = \frac{a1 + a2 + a3 + a4 + a5 + a6}{6}, \quad (9)$$

де $a1$ – оцінка роботи з клієнтами; $a2$ – оцінка ефективності рекламної діяльності; $a3$ – оцінка динаміки залишків готової продукції на складах; $a4$ – оцінка динаміки дебіторської заборгованості за продану та відвантаженою продукцією; $a5$ – оцінка роботи по прогнозуванню попиту та послуг; $a6$ – оцінка динаміки невиробничих витрат на збутову діяльність.

Далі деталізуємо:

$$a1 = \frac{\sum_{i=1}^m \beta_1}{m}, \quad (10)$$

де β_1 – оцінка якості праці з i -м клієнтом; m – кількість клієнтів;

$$a2 = \frac{P_{\text{факт}}}{\sigma \Delta V_{\text{рекл}}}, \quad (11)$$

де $P_{\text{факт}}$ – фактичні витрати на рекламну діяльність по просуванню на ринок продукції, що випускається та послуг, що надаються; $\Delta V_{\text{рекл}}$ – приріст об'ємів фактично реалізованої продукції та послуг, що надаються в результаті активізації рекламної діяльності; σ – норматив рекламних витрат на 1 гривню фактичної реалізації продукції або послуг.

Якщо $a2 \geq 1$, то ця величина приймається в розмірі одиниці, якщо менше, то береться розраховане значення.

$$b3 = \frac{\Delta \text{ГП1}}{\Delta \text{ГП2}}, \quad (12)$$

де $\Delta \text{ГП1}$, $\Delta \text{ГП2}$ – залишки готової продукції в попередньому та наступному періодах відповідно.

Якщо $a3 \geq 1$, то ця величина приймається в розмірі одиниці, якщо менше, то береться розраховане значення.

$$b4 = \frac{D31}{D32}, \quad (13)$$

де $D31$, $D32$ – дебіторська заборгованість за продукцію та послуги в попередньому та наступному періодах відповідно.

Якщо $a4 \geq 1$, то ця величина приймається в розмірі одиниці, якщо менше, то береться розраховане значення.

Якщо прогноз опитування здійснюється строком не менше 5 років, то $a5 = 1$, в іншому випадку $a5 = 0$.

$$a6 = \frac{R_{\text{непр1}}}{R_{\text{непр2}}}, \quad (14)$$

де $R_{\text{непр1}}$, $R_{\text{непр2}}$ – непродуктивні витрати в попередньому та наступному періодах відповідно.

Якщо $a6 \geq 1$, то ця величина приймається в розмірі одиниці, якщо менше, то береться розраховане значення.

Остання складова інтегральної оцінки праці виробництва – якість виробничої та обслуговуючої діяльності цехів, служб, підрозділів та виробництва в цілому.

Цю складову, на наш погляд, у відповідності з загальним методологічним підходом до оцінки якості праці, до оцінки праці виробництв логічно визначити за допомогою бальних оцінок підрозділів – суміжних виробництв:

$$K_p^{\text{мідр}} = \frac{K1 + K2 + K3 + K_m - 1}{m - 1}, \quad (15)$$

де $K1$, $K2$, $K3$ – бальні оцінки якості праці даного підрозділу іншими підрозділами виробництва; m – якість підрозділів.

В цілому підприємство в якості роботи якого можна розглядати як середню арифметичну чи середню зважену величину якості всіх його підрозділів; у першому випадку:

$$K_p^{\text{підпр}} = \frac{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^{m-1} K_{ij}}{m(m-1)}, \quad (16)$$

де K_{ij} – оцінка якості виробничої діяльності i -го підрозділом j -м; m – кількість підрозділів.

Підсумовуючи, слід зазначити таке. Діалектика розвитку уявлень про ефективність виробництва та якості роботи підприємств передбачає безперервне вдосконалення методологічних підходів, методів та показників для її оцінки. Найдосконаліші із них по мірі суспільного, економічного, соціального розвитку стають неадекватним духу часу, логіки, існуючим умовам.

Запропонований методичний підхід виміру ефективності та якості роботи не є готовим вирішенням питання на всі випадки життя, але якийсь час він може бути робочим інструментом як для аналітичних, так і наукових цілей.

Розвиток ринкових відносин у сфері виробництва та реалізації продукції промисловості Одеської області поставило підприємства цієї галузі перед необхідністю запровадження безкомпромісної великої конкурентної боротьби як у ціновому відношенні, так і в плані розширення номенклатури продукції, що випускається. Така конкурентна боротьба вимагає багато часу та сил.

Висновки та пропозиції. Сьогодні практично всі описані в науковій економічній літературі методи оцінки ефективності та якості роботи мало придатні для практичного застосування в ринкових умовах господарювання, вони дають лише мінімальне уявлення про дійсний стан речей. Навіть такі показники, як сумарний прибуток від реалізації продукції та рентабельність виробництва, насправді мало що говорять про реальну ситуацію на підприємствах, у галузях, у регіонах та в національній економіці в цілому, бо дають оцінку цієї ситуації лише під одним кутом – лише з погляду інтересів даного підприємства, галузі, регіону та абсолютно ігнорують інтереси головного чинного економічного

суб'єкта – споживача. А тим часом він і тільки він цілком визначає правильність обраної стратегії економічної поведінки того чи іншого підприємства.

Запропонований метод вимірювання ефективності виробництва на основі одночасного обліку та фінансового результату роботи підприємства та частки ринку, завойованого ним у конкурентній боротьбі, видається більш результативним, ніж усі застосовувані досі методи. Впровадження у господарську практику підприємств показника ринкового фінансового успіху дозволить суттєво покращити нинішню ситуацію на них.

Дослідження проведено у межах виконання НДР «Конкурентна розвідка в безпокоорієнтованому управлінні підприємств стратегічного значення для національної економіки і безпеки держави» (№ ДР 0119 V 002005).

Література:

1. Асаул А.Н., Коваль О.С. Основные направления повышения качества и эффективности разработки и принятия управленческих решений в предпринимательских структурах. *Економіка України*. 2012. № 11. С. 29–37.
2. Воронин А. Определение показателей экономической эффективности производства на основе модификации ресурсного подхода. *Економіка України*. 2007. № 10. С. 29–37.
3. Воронов А.А., Волькович О.Н. Измерение эффективности и качества работы машиностроительных предприятий в условиях рынка. *Машиностроитель*. 2003. № 3. С. 49–51.
4. Захарченко В.І., Меркулов М.М. Удосконалення оцінки ефективності організації промислових виробничих систем. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2020. № 1(44). С. 48–64.
5. Клейнер Г.Б., Тамбовцев В.Л., Качалов Р.М. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность. Москва : Экономика, 1997. 288 с.
6. Колосов А.М., Колосова К.А., Штапаук Г.П. Управление стойкостью предприятия : монография. Старобільськ : Видавництво ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2016. 336 с.
7. Мацко Н.Г. Управління розвитком виробничого потенціалу промислового підприємства. *Науковий вісник ХДУ*. 2017. Вип. 23. Ч. 2. С. 69–72.
8. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 45. С. 8–36.
9. Осипов В. О системном подходе к измерению эффективности хозяйственно-финансовой деятель-

- ности предприятия. *Економіка України*. 2011. № 12. С. 15–22.
10. Петрович Й.М. Організація промислового виробництва : підручник. Київ : Знання, 2009. 328 с.
 11. Трут О.О. Теоретико-методологічні засади управління результативністю організації : монографія. Львів : Видавництво ЛТЕУ, 2018. 420 с.
 12. Чаленко А.Ю. Методика определения экономического потенциала. *Економіка України*. 2013. № 8(613). С. 40–54.
- References:**
1. Asaul A.N., Koval' O.S. (2012) Osnovnye napravleniya povysheniya kachestva i effektivnosti razrabotki i prinyatiya upravlencheskih reshenij v predprinimatel'skikh strukturah [The main directions of improving the quality and efficiency of the development and adoption of management decisions in business structures]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 11, 29–37. (in Russian)
 2. Voronin A. (2007) Opredelenie pokazatelej ekonomicheskoy effektivnosti proizvodstva na osnove modifikacii resursnogo podhoda [Determination of indicators of economic efficiency of production based on the modification of the resource approach]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 10, 29–37. (in Russian)
 3. Voronov A.A., Vol'kovich O.N. (2003) Izmerenie effektivnosti i kachestva raboty mashinostroitel'nyh predpriyatij v usloviyah rynka [Measurement of the efficiency and quality of work of machine-building enterprises in market conditions]. *Mashinostroitel' – Mechanical engineer*, 3, 49–51. (in Russian)
 4. Zaharchenko V.I., Merkulov M.M. (2020) Udoskonalennya ocinki efektyvnosti organizacii promislovyh virobnychih sistem [Improving the evaluation of the efficiency of the organization of industrial production systems]. *Rinkova ekonomika: suchasna teoriya i praktika upravlinnya – Market economy and modern theory and practice of management*, 1(44), 48–64. (in Ukrainian)
 5. Klejner G.B., Tambovcev V.L., Kachalov R.M. (1997) Prepriyatye v nestabil'noj ekonomicheskoy srede: riski, strategii, bezopasnost' [An enterprise in an unstable economic environment: risks, strategies, security]. Moscow: Ekonomika, 288 p. (in Russian)
 6. Kolosov A.M., Kolosova K.A., Shtapauk G.P. (2016). Upravlinnya stijkisty pidpriemstva: monografiya [Enterprise sustainability management: monograph]. Starobil's'k: Vidavnictvo LNU imeni Tarasa Shevchenka, 336 p. (in Ukrainian)
 7. Macko N.G. (2017). Upravlinnya rozvitkom virobnychogo potencialu promisloвого pidpriemstva [Management of development of production potential of an industrial enterprise]. *Naukovij visnik HDU – Scientific Bulletin of Kherson State University*, issue 23, part 2, 69–72. (in Ukrainian)
 8. Nacional'na ekonomichna strategiya na period do 2030 roku (2021) [National Economic Strategy until 2030]. *Uryadovij kur'er – Government courier*, 45, 8–36. (in Ukrainian)
 9. Osipov V. (2011) O sistemnom podhode k izmereniyu effektivnosti hozyajstvenno-finansovoy deyatel'nosti predpriyatiya [On a systematic approach to measuring the efficiency of economic and financial activities of an enterprise]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 12, 15–22. (in Russian)
 10. Petrovich J.M. (2009) Organizaciya promisloвого virobnyctva: pidruchnik [Organization of industrial production]. Kyiv: Znannya, 328 p. (in Ukrainian)
 11. Trut O.O. (2018) Teoretiko-metodologichni zasadi upravlinnya rezul'tativnistyu organizacii: monografiya. L'viv: Vidavnictvo LTEU, 420 p. (in Ukrainian)
 12. Chalenko A.YU. (2013). Metodika opredeleniya ekonomicheskogo potenciala [Methodology for determining economic potential]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 8(613), 40–54. (in Russian)

Аннотация. В исследовании предложен методический подход к измерению эффективности работы хозяйствующих субъектов в промышленности, который может служить рабочим инструментом для аналитических целей и дальнейшего развития соответствующего методологического обеспечения. Диалектика развития представлений об эффективности промышленного производства и качестве целенаправленной работы предприятий предполагает непрерывное усовершенствование методов и показателей для его оценки. Наиболее обоснованные из них в процессе общественного, экономического, социального развития должны соответствовать логике и существующим условиям. Развитие рыночных отношений в сфере производства и реализации промышленной продукции ставит перед субъектами хозяйствования задачи ведения конкурентной борьбы как в ценовом отношении, так и в направлении расширения номенклатуры выпускаемой продукции. Рассмотрены такие показатели как доля рынка и финансовые итоги от продажи продукции. Предложено использование сводного индекса эффективности и интегральной оценки качества функционирования промышленного предприятия. Такой методический подход измерения эффективности производства на основе одновременного учета и финансового результата работ предприятия и доли рынка, полученных в конкурентной борьбе, представляется более результативным.

Ключевые слова: эффективность, прибыль, индекс, рентабельность, интеграция, качество, издержки, спрос, доля, норматив.

Summary. The study proposes a methodological approach to measuring the efficiency of business entities in industry, which can serve as a working tool for analytical purposes and the further development of appropriate methodological support. The dialectic of the development of ideas about the efficiency of industrial production and the quality of the purposeful work of enterprises presupposes continuous improvement of methods and indicators for its assessment. The most justified of them in the process of social, economic, social development must correspond to the logic and existing conditions. The development of market relations in the field of production and sale of industrial products poses for business entities the task of conducting a competitive struggle both in terms of price and in the direction of expanding the range of products. Considered indicators such as market share and financial results from the sale of products. The use of the consolidated index of efficiency and integral assessment of the quality of the functioning of an industrial enterprise is proposed. Such a methodological approach to measuring production efficiency based on the simultaneous accounting of both the financial result of the enterprise's work and the market share obtained in the competition seems to be more effective. Scientific substantiation of the managerial decision concerning increase of quality of functioning of the industrial enterprise in itself difficult task which demands the complex account of the reality, knowledge of qualification of managers making decisions. At the level of an individual enterprise, the proposed system of indicators can serve as a basis for increasing the average wage of employees during the conclusion of collective agreements between enterprises and trade unions. This criterion of the quality of management and the level of efficiency of industrial activity of an industrial enterprise is to achieve the optimal value of output of products or services with a certain amount of neutral and other resources in a certain period. Keep in mind that for each performance indicator, it is possible to calculate detailed partial indicators, ie those that characterize their individual segments.

Keywords: efficiency, profit, index, profitability, integration, quality, costs, demand, share, standard.

Маковецька І.М.

*к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
Державний університет телекомунікацій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6219-8276>*

*Makovetska Iryna
State University of Telecommunications*

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ В ПІДПРИЄМСТВАХ З ЕФЕКТИВНОЮ ВЗАЄМОДІЄЮ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

THE PECULIARITIES OF COMMUNICATIONS MANAGEMENT IN ENTERPRISES WITH EFFECTIVE INTERACTION OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Анотація. У статті визначено значимість комунікацій на підприємстві та продемонстровано кількість діючих підприємств за сферою діяльності «інформація та телекомунікації». З'ясовано, що сучасні комунікації виникли та функціонують завдяки технічним досягненням, а об'єктивна доцільність передавання інформації поліпшує зв'язок з усіма структурними одиницями підприємства. Визначено, що стан розвитку комунікацій на підприємствах залежить від динаміки навчання фахівців у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Описано основні перспективи комунікаційного розвитку та як комунікації виступають важливим робочим інструментом, що повинен поєднати всі дієздатні робочі ланки працівників у єдине ціле.

Ключові слова: управління, комунікація, інформація, інформаційно-комунікаційні технології, підприємство, комунікаційне середовище, розвиток.

Постановка проблеми. Останнім часом комунікацій на підприємствах стали одним з обговорюваних комплексних важелів управління підприємством. Це й не дивно, тому

що інформацією пронизані всі структурні підрозділи, які між собою комунікують. Фахівці, які використовують інформаційно-комунікаційні технології та нові канали з їх інструментами, що постійно виникають під час вирішення завдань на підприємстві, принцип комунікацій не змінився. Усе це зумовило до оцінювання реальної дійсності зайнятих працівників у сфері інформаційно-комунікаційних технологій та набуло подальшого його дослідження.

Із метою вирішення усіх проблем, які стоять перед підприємством, виникає необхідність у розгорнутому аналізі комунікації, яка є системною роботою, що охоплює весь спектр можливих форматів, ланцюгів та каналів підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підприємства, які стали більш інформатизованими, почали використовувати у своїй діяльності комунікацію як один з елементів успішного ведення бізнесу в Україні. У науковій думці саме визначення не так давно до нас прийшло, бо самі науковці по-різному тлумачать його. Як зазначають М. Бахтін, П. Лазарсфельд,

О. Малаканова, Л. Пай та ін., у походженні комунікацій розкривається не лише її структурний зміст поняття та походження, а й глибинного значення набувають специфіка діяльності та етапність комунікацій [16]. Такі науковці, як Т. Хлівнюк, М. Вершинін, О. Зернецька та ін., узагалі роблять акцент на суб'єктів взаємодії в комунікаційному процесі. У працях вітчизняних учених, таких як О. Безчесний, А. Босак, Г. Осовська, В. Рева, Л. Сагер, Т. Примак, Г. Почепцов, Н. Шпак та ін., виділяються основні орієнтири комунікаційно-організаційного забезпечення управлінської діяльності під час використання комунікацій на підприємстві [6; 15].

Науковці, вивчаючи комунікацію, також вивчали і самих працівників, що вступають у відносини один з одним, зі своїми групами, підприємством і суспільством у цілому. До таких науковців належать Т. Гобан-Клас, О. Кузьмін, М. Мескон, Т. Примак, У. Шрамм та ін. [14].

О. Михайловим, А. Чорним та Р. Гіляревським було розроблено підхід, близький до сучасного розуміння комунікаційного каналу, що ґрунтується на використанні інформаційно-комунікаційних технологіях.

Окрім цього, слід назвати зарубіжних дослідників Р. Кетца, В. Меньшикова, Н. Джоінта [2–4], які наголошували, що саме перспектива розвитку цифрової економіки досягаються для розширення кола комунікаційних знань, проте ця проблематика потребує подальших розгорнутих результатів на підприємстві.

У працях вітчизняних та закордонних дослідників представлено різні визначення та тлумачення комунікації на підприємстві, бо саме без правильно налагодженого комунікаційного процесу створювати, відправляти, отримувати та аналізувати інформацію на підприємстві неможливо.

Аналіз останніх досліджень показав, що успішна управлінська діяльність на підприємстві повинна досягатися через налагоджений процес ефективного інформування, де всі виконавці цього процесу

мають однаковий доступ до бажаної інформації на підприємстві.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Координація управлінських дій та стрімкий комунікаційний розвиток нових важелів управління комунікаціями в підприємствах дали змогу по-іншому управляти стратегічними зонами на підприємстві з більшою активізацією всіх комунікаційних потоків, які задіяні в інформаційному просторі підприємства. Тому у статті акцентується увага на перспективі використання комунікацій та задіяння працівників у сфері інформаційно-комунікаційних технологій на основі опису діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (інформація та телекомунікації).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження сутності комунікацій та аналіз стану комунікацій на підприємствах, що демонструє динаміку задіяних фахівців у сфері інформаційно-комунікаційних технологій та тих, які навчаються, що має поліпшити точність узгоджених відносин та підвищити рівень інформаційної обізнаності працівників.

Виклад основного матеріалу.

В останні роки змінюється уявлення не лише про управління підприємством, а й як саме буде передаватися інформація по всіх потоках комунікаційного каналу та з ким у подальшому можна буде комунікувати. І якщо сучасні фахівці не встигають сприймати ці потоки або навіть оперувати змінами, вони втрачають саму можливість відчувати актуальну сучасність [11, с. 310]. Водночас необхідно узагальнити та сприйняти ту чи іншу інформацію так, щоб вона могла стати основним шаблоном у вирішенні управлінських завдань та рішень.

Усе більшу затребуваність комунікативних знань і навиків працівників підприємств зумовив «комунікативний бум», який призвів до того, що проблеми комунікації в XXI ст. турбують як учених різних напрямів, так і топ-менеджерів, які розглядають комунікацію з погляду трансфор-

маційно-інформаційного супроводження в методах роботи з працівниками, а також реалізації нових ідей у сфері комунікації.

До основних завдань системи інформаційного менеджменту належать формування технологічного середовища задля інформаційної системи, розвиток інформаційної системи, забезпечення її обслуговування, оперативне і стратегічне планування, формування організаційної структури управління в системі інформатизування, мотивування, контролювання та регулювання використання/застосування/експлуатування інформаційних систем, формування інноваційної політики та здійснення інноваційних програм, управління персоналом, інвестиціями та іншою діяльністю, формування, забезпечення комплексу щодо захисту інформаційних ресурсів, що сприятиме підвищенню рівню економічної безпеки, тощо [7; 8; 10].

Так, за останні десятиліття важливими для підприємства різної сфери діяльності стали Інтернет та телефонія. Завдяки Інтернету на підприємстві з'явилася можливість створювати та надавати інформацію, яку виконавці цих повідомлень направляють. Далі штучний інтелект заповнив світ із можливістю постійно перебувати в комунікаційному потоці налагодженої системи обміну інформацією на підприємстві та між працівниками. Тобто стихійність потоку інформованості набула численних еволюційних зрушень у сфері менеджменту.

Шалений розвиток комунікацій на підприємствах України з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій дасть змогу сформувати конкурентну перевагу цим підприємствам. Завдяки продуманому розвитку штучного інтелекту, машинного навчання (machine learning) кожне підприємство в XXI ст. вимагає від виконавців комунікаційного процесу не лише відповідного трансформування кадрових процесів у системі управління комунікаціями в підприємстві, а й підготовку нових нестандартних ціле-

спрямованих кадрів, які виступатимуть тими стримуючими чинниками інформаційного розвитку в українському бізнесі, що поліпшать потенціал фахівців та спеціалістів різної сфери діяльності.

Таким чином, можна стверджувати, що розвиток науки та цифрової економіки має як позитивні, так і негативні наслідки для підприємств, а саме основними перспективами комунікаційного розвитку є:

- упровадження ефективної політики на ринку праці, орієнтованої на працівників, здатних або зберегти їхні поточні робочі місця, або перейти на нові місця відповідно до їх підготовки [3];

- мобільність фахівців [1];

- використання соціальних мереж [5] для формування бренду підприємств і розвитку загальних соціальних цінностей у суспільстві.

Дотримання принципів ефективної комунікації в процесі управління підприємством є дуже важливим у щоденній роботі всіх працівників. Нині підприємство працює у дуже нестабільному економічному середовищі, а посилення змін ззовні сприяє змінам усередині. Тому ефективна система комунікацій стане одним із чинників управління підприємством, а надійна комунікація означатиме, що учасники комунікаційного процесу ефективніше реагуватимуть на нові можливості та уникатимуть нових загроз [12].

У табл. 1 по роках продемонстровано кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (інформація та телекомунікації), яка з кожним роком зростає, і цьому сприяють установлення економічно обґрунтованих тарифів, розвиток цифрової інфраструктури різними способами передавання інформації та збільшення переліку доступних електронних послуг для підприємств різних сфер діяльності.

Підприємства України, що використовують комунікації у своїй діяльності, завжди повинні пам'ятати, що відправлена та накопичена інформація має лише цифронізова-

Таблиця 1

Кількість діючих суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (інформація та телекомунікації) у 2017–2020 рр.

Роки	Кількість діючих суб'єктів господарювання	У тому числі підприємства		У тому числі фізичні особи – підприємці	
	усього, одиниць	усього, одиниць	у % до загального показника	усього, одиниць	у % до загального показника
2020 р.	234188	16054	4,3	218134	13,6
2019 р.	206147	15917	4,2	190230	12,2
2018 р.	174622	14515	4,1	160107	10,8
2017 р.	146909	13413	4,0	133496	9,1

Джерело: складено автором на основі [9]

Таблиця 2

Фахівці у сфері інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах за видами економічної діяльності у 2018–2020 рр.

Сфера діяльності	Частка кількості підприємств, що проводили навчання у сфері ІКТ, у загальній кількості підприємств, %						Частка кількості підприємств, що наймали/ намагалися наймати фахівців у сфері ІКТ, у загальній кількості підприємств, %		
	для фахівців у сфері ІКТ			для інших працівників					
	2018	2019	2020	2018	2019	2020	2018	2019	2020
Інформаційно-комунікаційні технології	10,3	13,4	7,9	14,7	16,4	7,9	23,5	19,4	22,4

Джерело: складено автором на основі [9]

ний характер з інформаційним впливом на виконавців комунікаційного процесу. Бізнес-середовище комунікацій посилається на динаміку розвитку сучасних технологій з якісним розумінням інформаційного контексту всієї інформації на підприємстві (табл. 2).

На більшості українських підприємств ще переважають старі підходи до управління персоналом і не впроваджуються нові комунікаційні методики, які втілені у практику зарубіжних підприємств. Для вдосконалення комунікаційних процесів управління персоналом потрібно суттєво

реформувати діяльність служб, а також розробляти проекти щодо впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій [13].

Українські підприємства з кожним роком удосконалюють свій кадровий потенціал на підставі навчання своїх фахівців або підвищення кваліфікації їх у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Цьому сприяють інноваційна діяльність, стабілізація фінансового сектору економіки, розвиток електронної комерції та вдосконалення комунікаційного середовища підприємства (рис. 1, 2).

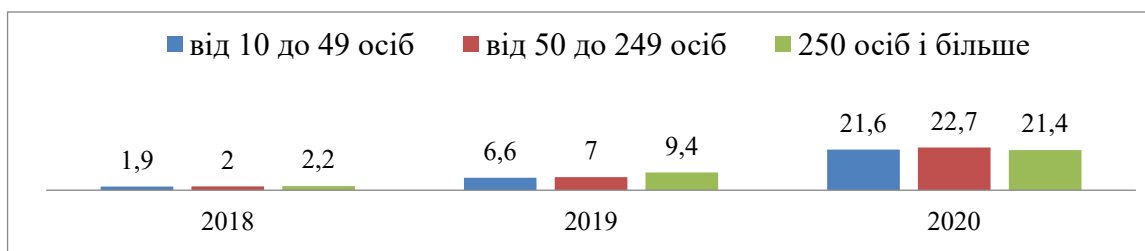

Рис. 1. Кількість зайнятих працівників, що проводили навчання для фахівців у сфері ІКТ, %

Джерело: складено автором на основі [9]

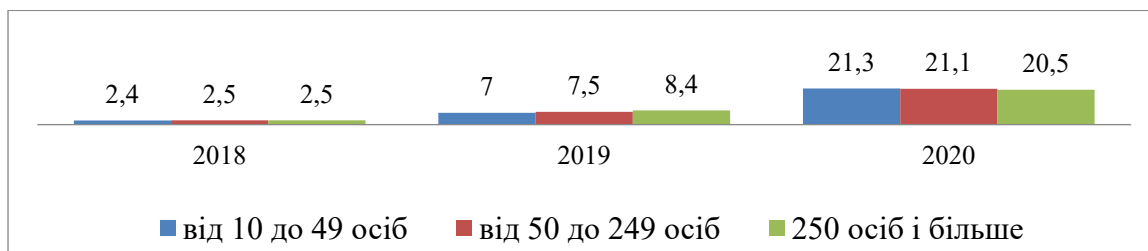

Рис. 2. Кількість зайнятих працівників, що проводили навчання у сфері ІКТ для інших працівників, %

Джерело: складено авторами на основі [9]

Проаналізувавши рисунки 1 та 2, можна зробити висновок, що з кожним роком рівень опанування фахівцями сучасних інформаційно-комунікаційних технологій підприємства зростає, на що впливає тенденція якісних та кількісних показників використання мережі Інтернет із поглибленим його навчанням, бо саме висхідний тренд активних новітніх комунікаційних технологій впливає на розвиток підприємства.

Водночас цифровізація менеджменту призводить до зниження професіоналізму і культурного рівня персоналу підприємства, тому що їхні знань і практичних навичок керівництво підприємства вже не потребує – їх замінили інновації у виробництві [17, с. 144].

Кожне українське підприємство будує свій механізм управління комунікаціями в підприємствах, оскільки комунікації виступають робочим інструментом, що повинен поєднати всі дієздатні робочі ланки працівників.

Отже, у комунікаційному середовищі підприємства отримана та відправлена інформація проходить через усі ланки управління, а саме через працівників, які працюють на підприємстві.

Висновки і пропозиції. У цілому розвиток комунікацій сприяє розширенню кола необхідної інформації для загального розповсюдження між працівниками та підвищенню рівня інформаційної обізнаності як працівників, так і самого підприємства.

Сьогодні інформаційно-цивілізований час забезпечується на підприємстві регу-

люванням усіх його відділів для того, щоб можна було спостерігати за еталонно чистим відношенням до роботи працівників, які задіяні в комунікаційно-організаційному процесі. Також важливим є регулювання комунікаційної активності всіх виконавців даного процесу для точності узгоджених відносин на підприємстві зі своїми інтересами та потребами, як точніше передавати, отримувати та обробляти інформацію.

Отже, позитивно впливає на управління комунікаціями в підприємствах налагоджений комунікаційний процес, що спрощує роботу всіх підлеглих під час відправлення та отримання публічної інформації шляхом використання новітніх цифрових, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та розподіленні їх далі.

Література:

1. Amiri S., Woodside J.M. Emerging markets: the impact of ICT on the economy and society. *Digital Policy, Regulation and Governance*. 2017. Vol. 19. Issue 5. P. 383–396. DOI: 10.1108/DPRG-04-2017-0013
2. Joint N. Digital information and the «privatisation of knowledge». *Library Review*. 2007. Vol. 56. Issue 8. P. 659–665. DOI: 10.1108/00242530710817983.
3. Katz R.L. Social and economic impact of digital transformation on the economy. *GS-17 Discussion Paper*. 2017. № 1. 41 p.
4. Menshikov V., Lavrinenko O., Sinica L., Simakhova A. etwork capital phenomenon and its possibilities under the influence of development of information and communication technologies. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2017. № 6(4). P. 585–604. DOI: 10.9770/jssi.2017.6.4.(5)
5. Park K.G., Han S. How use of location-based social network (LBSN) services contributes to accumulation of social capital. *Social Indicators Research*. 2018. № 136(1). P. 379–396.

6. Безчасний О.У. Моделювання контролю стабільності комунікаційних каналів при управлінні розвитком промислового підприємства. *Схід*. 2018. № 2. С. 5–12.
7. Бей Г.В., Серeda Г.В. Трансформація HR-технологій під впливом цифровізації бізнес-процесів. *Економіка і організація управління*. 2019. № 2. С. 93–101.
8. Гудзь О.Є. Цифрова економіка: зміна цінностей та орієнтирів управління підприємствами. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2018. № 2(24). С. 4–12.
9. Державний комітет статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 26.11.2021).
10. Жуковська В.М. Цифрові технології в управлінні персоналом: сутність, тенденції, розвиток. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 2. С. 13–17.
11. Зражевська Н.І. Комунікаційні технології : лекції. Черкаси : Брама-Україна, 2015. 224 с.
12. Крисько Ж.Л. Роль комунікацій в системі управління організацією. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки* : матеріали доп. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з між нар. участю. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. Ч. 1. С. 100–103.
13. Марусей Т.В. Впровадження сучасних інформаційних систем управління персоналом. *Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти* : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції науковців, аспірантів та студентів, 10 листопада 2016 р. С. 211–213.
14. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Москва : Дело, 2002. 702 с.
15. Сагер Л.Ю. Удосконалення категорійного апарату комунікацій у системі управління підприємством. *Економічний простір*. 2012. № 64. С. 243–254.
16. Сорока П. Інформаційний менеджмент : навчальний посібник. Київ : Університет «Україна», 2008. 535 с.
17. Цифровізація. Практические рекомендации по переводу бизнеса на цифровые технологии. *MIT Sloan Management Review*. 2019. 252 с.
6. Bezchasnyy O.U. (2018) Modelyuvannya kontrolyu stabil'nosti komunikatsiynykh kanaliv pry upravlinni rozvytkom promyslovoho pidpryyemstva [Modeling of control of stability of communication channels at management of development of the industrial enterprise]. *Analytical information magazine East*, no. 2, pp. 5–12.
7. Bey H.V., Sereda H.V. (2019) Transformatsiya HR-tehnolohiy pid vplyvom tsyfrovizatsiyi biznes-protsesiv [Transformation of HR-technologies under the influence of digitalization of business processes]. *Economics and organization of management*, no. 2, pp. 93–101.
8. Hudz' O.Ye. (2018) Tsyfrova ekonomika: zmina sinnnostey ta oriyentyriv upravlinnya pidpryyemstvamy [Digital economy: changing values and guidelines of enterprise management]. *Economy. Management. Business*, no. 2(24), pp. 4–12.
9. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny [State Statistics Committee of Ukraine]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 26 november 2021).
10. Zhukovs'ka V.M. (2017) Tsyfrovi tekhnoholohiyi v upravlinni personalom: sutnist', tendentsiyi, rozvytok [Digital technologies in personnel management: essence, tendencies, development]. *Scientific Bulletin of the International Humanities University*, no. 2, pp. 13–17.
11. Zrazhevs'ka N.I. (2015) Komunikatsiyni tekhnoholohiyi: lektsiyi [Communication technologies: lectures]. Cherkasy: Brama-Ukraine. (in Ukrainian)
12. Krys'ko Zh.L. (2020) Rol' komunikatsiy v systemi upravlinnya orhanizatsiyeyu [The role of communications in the management system of the organization]. *Actual problems of management and public administration in the conditions of innovative development of economy: materials add. All-Ukrainian scientific-practical internet conference with between the people. participation, part 1*. Ternopil: TNEU, pp. 100–103.
13. Marusey T.V. (2016) Vprovadzhennya suchasnykh informatsiynykh system upravlinnya personalom [Introduction of modern personnel management information systems]. *Current problems of management and administration: theoretical and practical aspects*. Proceedings of the International Scientific and Practical Internet Conference of Scientists, Postgraduate Students and Students, pp. 211–213.
14. Meskon M., Al'bert M., Khedoury F. (2012) Osnovy menedzhmenta [Fundamentals of Management]. Moscow: Delo, p. 702. (in Russian)
15. Saher L.Yu. (2012) Udoskonalennya katehoriynoho aparatu komunikatsiy u systemi upravlinnya pidpryyemstvom [Improving the categorical apparatus of communications in the enterprise management system]. *Economic space*, no. 64, pp. 243–254.
16. Soroka P. (2008) Informatsiynny menedzhment: navch. posibnyk dlya dystants. navch. dlya stud. vyshchykh navch. Zakl [Information management: textbook. manual for distances. textbook for students. higher education lock]. Kyiv: University "Ukraine", p. 535. (in Ukrainian)
17. Tsyfrovizatsiya (2019) Prakticheskiye rekomendatsii po perevodu biznesa na tsyfrovyye tekhnoholohii [Practical guidelines for digitalizing a business]. *MIT Sloan Management Review*, p. 252. (in Russian)

References:

1. Amiri S., Woodside J.M. (2017) Emerging markets: the impact of ICT on the economy and society. *Digital Policy, Regulation and Governance*, vol. 19, issue 5, pp. 383–396. DOI: 10.1108/DPRG-04-2017-0013
2. Joint N. (2007) Digital information and the «privatisation of knowledge». *Library Review*, vol. 56, issue 8, pp. 659–665. DOI: 10.1108/00242530710817983
3. Katz R.L. (2017) Social and economic impact of digital transformation on the economy. *GS-17 Discussion Paper*, no. 1, 41 p.
4. Menshikov V., Lavrinenko O., Sinica L., Simakhova A. (2017) Network capital phenomenon and its possibilities under the influence of development of information and communication technologies. *Journal of Security and Sustainability Issues*, no. 6(4), pp. 585–604. DOI: 10.9770/jssi.2017.6.4.(5)
5. Park K.G., Han S. (2018) How use of location-based social network (LBSN) services contributes to accu-

Аннотация. В статье определена значимость коммуникаций на предприятии и продемонстрировано количество действующих предприятий по сфере деятельности информации и телекоммуникации. Установлено, что современные коммуникации возникли и функционируют благодаря техническим достижениям, а объективная целесообразность передачи информации улучшает связь со всеми структурными единицами предприятия. Установлено, что состояние развития коммуникаций на предприятиях зависит от динамики обучения специалистов в сфере информационно-коммуникационных технологий. Описаны основные перспективы коммуникационного развития и как коммуникации выступают важным рабочим инструментом, который должен объединить все дееспособные рабочие звена работников в единое целое.

Ключевые слова: управление, коммуникация, информация, информационно-коммуникационные технологии, предприятие, коммуникационная среда, развитие.

Summary. The article identifies the importance of communications at the enterprise and demonstrates the number of operating enterprises in the field of information and telecommunications. The main tasks of the information management system are given and the perception of information as the main step in solving management problems and decisions at enterprises is generalized. The main prospects of communication development that have become both positive and negative consequences for the digital economy are described. The number of operating business entities by type of economic activity (information and telecommunications) during 2017-2020 is given. It was found that modern communications have emerged and function due to technical advances, and the objective expediency of transmitting information improves communication with all structural units of the enterprise. It is generalized that in the communication environment of the enterprise, the received and sent information passes through all its links of management, namely through the employees working at the enterprise. It is emphasized that in order to improve the communication processes of personnel management it is necessary to significantly reform the activities of services, as well as to develop projects for the introduction of modern information and communication technologies. It is determined that the state of development of communications at enterprises depends on the dynamics of training of specialists in the field of information and communication technologies. It is analyzed that every year the level of mastery of modern information and communication technologies of the enterprise grows, which is influenced by the trend of qualitative and quantitative indicators of the use of the Internet with in-depth training. It is proved that at present the information-civilized time is provided at the enterprise of regulation of all its departments that it was possible to observe the standard pure relation to work of workers who are involved in communication-organizational process. Describes the main prospects for communication development and how communications are an important working tool that should unite all able-bodied workers in a single whole.

Keywords: management, communication, information, information and communication technologies, enterprise, communication environment, development.

Науменко Н.С.

*к.е.н., член-кореспондент Академії економічних наук України,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами,*

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Naumenko Natalia

Lesia Ukrainka Volyn National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1327-0398>

Грабко О.І.

студентка,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Hrabko Oksana

Lesia Ukrainka Volyn National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7095-7292>

МАЛЕ ТА СЕРЕДНЄ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ ТА ЄС: АНАЛІЗ І ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN UKRAINE AND THE EU: ANALYSIS AND COMPARATIVE CHARACTERISTICS

Анотація. У статті проаналізовано та зіставлено основні показники діяльності малого і середнього підприємництва в Україні, а також деяких країн Європи. Виділено основні проблематичні моменти, з якими зіштовхуються підприємці на загальнонаціональному рівні, так і ті, що пов'язані з рівнем обізнаності та компетенції у веденні підприємницької діяльності. Визначено основні перешкоди та проведено порівняння з деякими країнами ЄС, такими як провідні Німеччина, Італія, Франція, так і тими, чий економічний розвиток досяжний для зіставлення з українським. Розглянуто переваги та недоліки вжиття актуальних заходів із розвитку малого та середнього підприємництва в Україні та за кордоном. Запропоновано зміни та, на думку авторів, важливу систему заходів щодо вдосконалення існуючої в Україні стратегії ведення підприємницької діяльності.

Ключові слова: мале і середнє підприємництво, мікропідприємництво в Україні, розвиток малого бізнесу, зарубіжний дос-

від ведення малого підприємництва, проблеми малого бізнесу в Україні.

Постановка проблеми. Сучасна розвинена економіка ґрунтується на активному розвитку бізнес-середовища. Регіональний та державний менеджмент приділяє малому та середньому підприємству (далі – МСП) велику увагу з позиції унікальних можливостей економічного та соціального розвитку регіонів. Розуміння місця та ролі МСП у регіональному розвитку є еволюційним, воно поступово розширюється, доповнюється світовим досвідом, активним впливом процесів глобалізації, інтернаціоналізації ринків.

Необхідність розвитку МСП та важливість для економіки відображається у його функціях. На відміну від великого малий та середній бізнес має певні переваги, які забезпечують розвиток регіональної економіки країни. МСП не вимагає великих інвестицій, що спрощує процес започат-

кування бізнесу та заповнення необхідної ніші на ринку; мале та середнє підприємництво має здатність більш оперативнo й динамічно розвиватися та швидко реагувати на запити споживачів; МСП є новаторами ідей, джерелом інноваційного прогресу саме завдяки своїй гнучкості; МСП значно підвищують рівень конкуренції на ринку та спонукають підприємців до більш ефективної та якісної діяльності. Підприємства малого та середнього бізнесу мають великий вплив на вирішення проблем зайнятості за допомогою створення великої кількості робочих місць. Окрім цього, МСП є значним джерелом поповнення місцевих та регіональних бюджетів.

У середньому внесок малого та середнього підприємництва у ВВП країн Європи становить 60–70%, а в Україні цей показник становить 15–17% у розділах «податок на прибуток підприємств» та «доходи від власності та підприємницької діяльності». У країнах ЄС функціонує понад 20 млн підприємств МСБ (99% усіх підприємств), які забезпечують 65 млн осіб робочими місцями (70% від усього зайнятого населення) [1].

Світова й вітчизняна практика свідчить, що необхідною умовою успішного розвитку малого та середнього підприємництва є державна й регіональна підтримка, а також сприяння підтримці та стимулюванню розвитку малого й середнього підприємництва. Пріоритетність участі держави у розвитку підприємницького сектору полягає у тому, щоб створювати сприятливі правові й соціально-економічні умови для ефективного розвитку й розширеного відтворення. Основна значущість малого й середнього бізнесу на державному рівні полягає у створенні середнього класу та поліпшенні рівня життя населення.

У Європі питання важливості розвитку та підтримки сектору малого підприємництва почали активно вивчатися та обговорюватися ще у 70–80-х роках минулого століття. Відтоді країни – члени ЄС розробили чітку стратегію розвитку підприємництва, забезпечуючи їх активною дер-

жавною підтримкою у сферах фінансів, податків та регуляторних питань; займають одні з найвищих позицій у світових порівняльних рейтингах; активно розвивають культуру підприємницької обізнаності серед населення і в навчальних закладах; розробляють програми заохочення створення мікро- та малих підприємств [2]. Саме тому необхідно приділяти значну увагу вивченню зарубіжної практики розвитку підприємництва, визначити основні перешкоди та слабкі місця українського підприємницького сектору, проаналізувати та порівняти методи та інструменти державної підтримки МСП в Україні та країнах ЄС задля здійснення подальших досліджень, пошуку рішень та створення сприятливого бізнес-клімату в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічної сутності малого підприємництва, його значущості й основних проблем функціонування, державної регуляторної політики підтримки його розвитку присвячено праці багатьох науковців. Відомими вітчизняними дослідниками проблем стану та тенденціями розвитку МСП в Україні займалися такі вчені, як О.В. Манойленко, Д.Г. Лук'яненко, З.С. Варналій, який у своїх працях обґрунтував об'єктивні основи формування та розвитку підприємницької діяльності; Н.М. Заярна та Г.М. Колісник приділяють особливу увагу необхідності впровадження світового досвіду у діяльність сучасних підприємств. Р.Е. Умеров стверджує, що адаптування світової практики розвитку малого підприємництва до сучасних умов українського ринку є одним із провідних завдань, оскільки від підтримки та розвитку малого підприємництва залежить ринкова трансформація економіки України у цілому. У дослідженнях названих учених узагальнено теоретичні засади МСП, проаналізовано досвід МСП у країнах світу, визначено основні проблеми розвитку МСП в Україні, підкреслено проблеми державного регулювання та підтримки МСП в Україні. Розвиток МСП є одним із першо-

чергових пріоритетів уряду України, що закріплено в Угоді про асоціацію України з Європейським Союзом. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень щодо діяльності малих і середніх підприємств в Україні та за кордоном, усе ще приділяється недостатньо уваги висвітленню теми зростання ролі МСП у розвитку економіки України, аналізу та порівнянню основних відмінностей у механізмах регулювання та ефективної підтримки підприємств в Україні та країнах ЄС. Тому так важливо приділити увагу вивченню розвитку МСП у країнах – лідерах Європейського Союзу та тих, хто приєднався відносно недавно і чий рівень економічного розвитку можна зіставити з українським. Необхідно провести комплексний аналіз заходів із реалізації Стратегії розвитку МСП в Україні, визначити основні проблеми та недоліки, розглянути можливі альтернативні заходи в країнах ЄС. Такі дослідження дадуть змогу перейняти важливу практику з досвіду економічно розвинутих країн, виробити подальші напрями державної політики щодо МСП в Україні задля вирішення наявних проблем.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зважаючи на те, що значна увага до МСП, його успіхи й поширення у більшості країн світу пов'язані з його своєрідністю і багатофункціональністю, що свідчить про його вагомий внесок у розвиток економіки та пояснюється необхідністю подальшої ефективної підтримки як на регіональному, так і на державному рівні, залишаються відкритими питання щодо виділення основних проблем цього сектору економіки в Україні, порівняння з розвинутими країнами ЄС та пошуку можливих механізмів для адаптації їх у вітчизняній економіці. Тематика дослідження потребує подальшого поглибленого розроблення. Автори статті ставлять перед собою завдання віднайти та описати основні проблеми та перешкоди для сектору малого і середнього підприємництва в Україні, порівняти основні його

показники з країнами ЄС та розглянути можливі рішення заданих проблем на прикладі зарубіжного досвіду.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – охарактеризувати сучасний стан розвитку МСП в Україні, проаналізувати та виділити слабкі та сильні боки актуальних заходів щодо полегшення їхньої діяльності та провести паралелі з європейським досвідом щодо розвитку з метою його застосування в українських реаліях.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідження сектору МСП показують, що останній відіграє важливу роль у сучасній світовій економіці, формує нові тенденції та створює інноваційні продукти. Проте, як показує досвід країн із розвинутою ринковою економікою, малий бізнес є ефективним за умови постійної державної підтримки. В Україні малому підприємству хоча і приділяється належна увага, проте фактично не розроблено чіткої концепції і програми розвитку цієї сфери господарювання. Наявні програми і стратегії не підкріплено реальним законодавством, недосконалою є система фінансування та матеріально-технічного забезпечення малого та середнього бізнесу. Окрім цього, існує низка постійних перешкод, які важко піддаються регулюванню з боку держави.

Відповідно до Угоди про асоціацію України та ЄС, сторони зобов'язалися розвивати та зміцнювати співробітництво з питань політики у сфері промисловості та підприємництва і, таким чином, покращувати умови для підприємницької діяльності для всіх суб'єктів господарювання. Таке співробітництво також передбачає особливу увагу до мікропідприємств та підприємств ремісницького типу, надзвичайна важливість яких як елемента економіки України та ЄС також визнається в Угоді про асоціацію.

У ЄС критерії визначення розміру МСП різняться серед країн-членів та можуть застосовуватися під час визначення ставок оподаткування та надання фінансової

підтримки. Своєю чергою, чинне українське законодавство передбачає два підходи до класифікації МСП. Підхід за Господарським кодексом України було імплементовано разом із прийняттям Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», що за винятком критерію річного балансу більшою мірою узгоджується з підходом, що використовується ЄС, зокрема під час визначення підстав надання державної підтримки та вжиття заходів, спрямованих на розвиток МСП [1, с. 12].

За даними Центру економічного відновлення та Державної служби статистики України за 2020 р., частка мікро, малого та середнього підприємництва в економіці країни становила понад 99%, при цьому 96% із них належали до категорії мікропідприємств, а кількість зайнятих осіб становила 75%, додана вартість, створена бізнесом в Україні, – 63%. Більшість МСП в Україні досі працює у галузі гуртової та роздрібною торгівлі (51,4%), а отже, зосереджена у секторах із низькою доданою вартістю [2, с. 297]. Для цілей статистики серед країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), коли важливими є охоплення даними та міжнародна порівнюваність, під час визначення розміру підприємства перевагу віддають користувачам тільки одним критерієм, і цим рекомендованим критерієм є зайнятість. Частка зайнятих у МСП у країнах ЄС коливається в межах від 50% до 80%, проте попри однакові відсоткові показники з Україною євро-

пейський МСП дає більшу кількість реальних робочих місць [2, с. 297].

На підприємства МСП припадає більше половини валової доданої вартості. За період спостережень з 2012 р. їхня частка зростала з 53% до 63%. Причому зростала частка всіх без винятку сегментів із домінуванням середнього бізнесу. Загалом частка МСП в економіці України відповідає показникам Європейського Союзу (які, своєю чергою, відрізняються між країнами, але несуттєво). Проте є один виняток. Якщо в державах ЄС продажі та валова додана вартість розподіляються приблизно порівну між мікро, малими та середніми підприємствами (а у випадку зайнятості на мікро припадає майже половина від загального обсягу МСП), то в Україні домінують середні підприємства [3].

За даними Світового банку, у 2020 р. Україна посіла 64-е місце у рейтингу легкості ведення бізнесу (Doing Business Index 2020). І хоча Україна впевнено продовжує поліпшувати цей показник з 2012 р. (152-е місце), показники провідних країн Європи (Данія – 4; Литва – 11; Естонія – 18; Латвія – 19; Німеччина – 22; Польща – 40) залишаються вище досяжних. Рейтинг складається щорічно та є сигналом для інвесторів, адже інформує про сприятливість бізнес-клімату. Дослідження відбувається за десятьма показниками, серед яких Україна просіла за такими: «кількість отримання кредитів», «реєстрація бізнесу», «забезпечення виконання контрактів», «оподаткування», «вирішення питань неплатоспроможності» [5].

За період із 2012 по 2020 р. спостерігається постійна тенденція до поліпшення

Таблиця 1

Критерії визначення розміру МСП у ЄС та Україні

		Мікро-	Мале	Середнє	Велике
ЄС	Працівники, осіб	<10	<50	<250	>250
	Річний оборот, млн євро	<2	<10	<50	>50
	Річний баланс, млн євро	<2	<10	<43	>43
Україна	Середня кількість працівників за календарний рік, осіб	<10	<50	Усі підприємства, які не належать до суб'єктів мікро-, малого та великого підприємництва	>250
	Річний дохід, млн євро	<2	<10		>50

Джерело: розроблено авторами за [1]

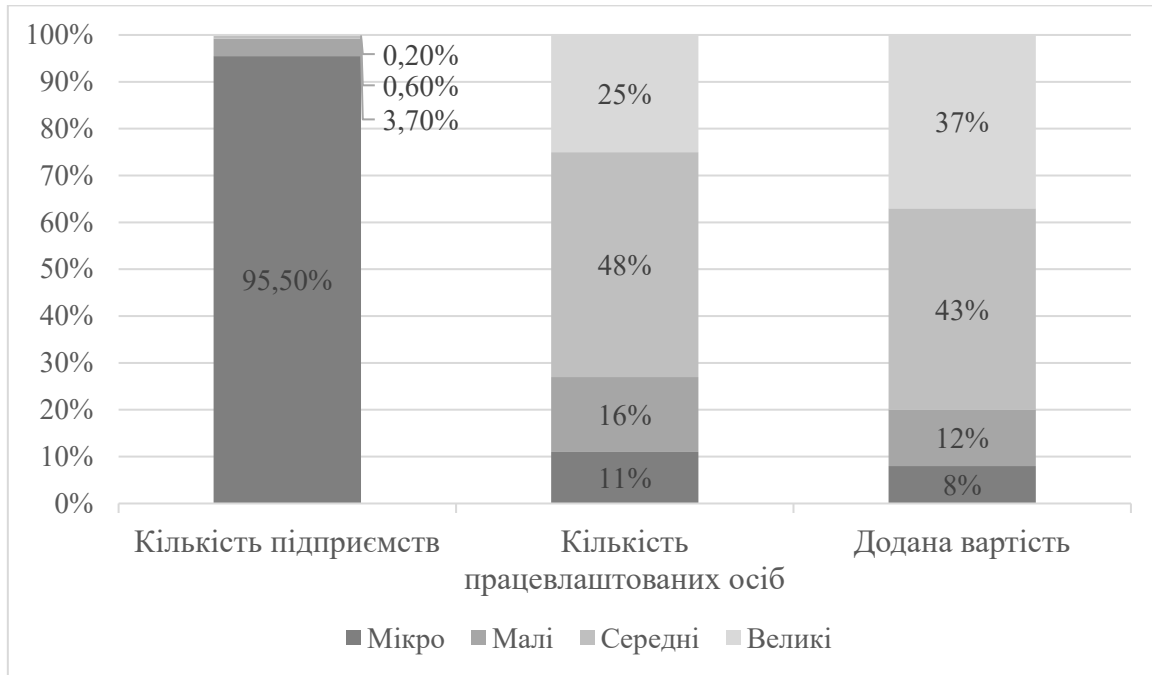

Рис. 1. Частка МСП в українській економіці, 2020 р.

Джерело: розроблено авторами за [2]

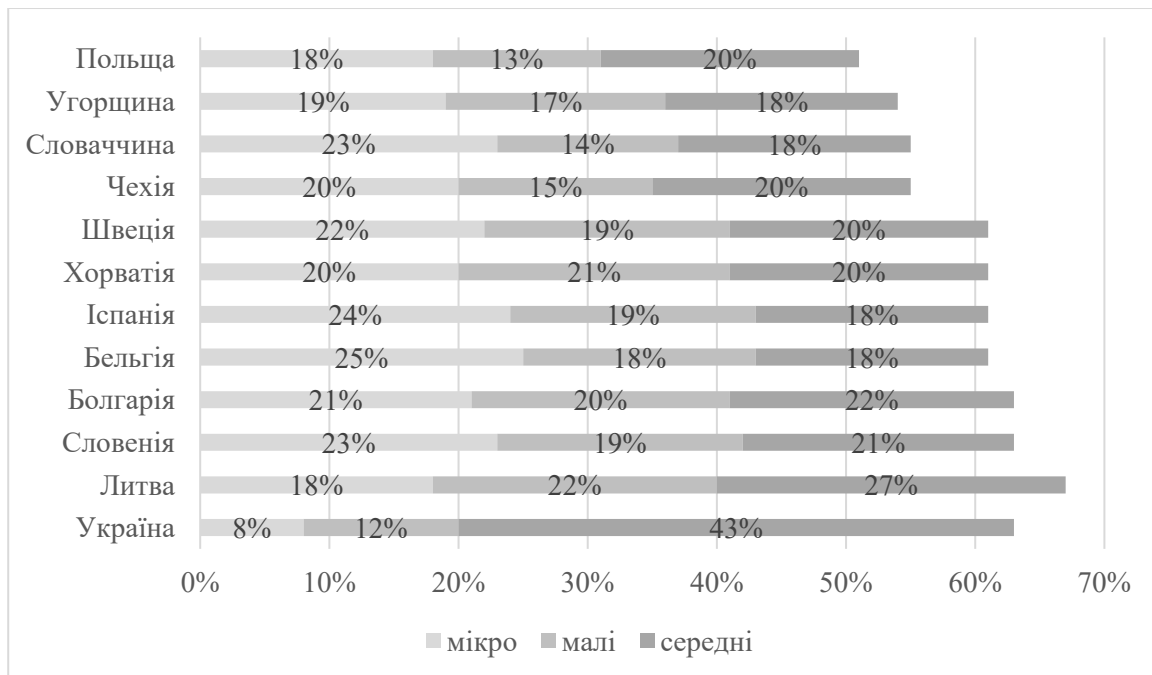

Рис. 2. Додана вартість за витратами виробництва підприємств в Україні та ЄС із розподілом на середні, малі та мікропідприємства

Джерело: розроблено авторами за [4]

місця України в рейтингу з 152-го місця у 2012 р. до 64-го у 2020 р. Проте, незважаючи на таке поліпшення позицій, щороку Україна стикається з поширеними проблемами МСП, такими як складність законодавства, корупція, надмірна зарегульова-

ність, брак фінансових ресурсів та високе податкове навантаження, недостатній попит та низька платоспроможність населення, а також низький рівень підприємницької обізнаності серед населення [1, с. 15].

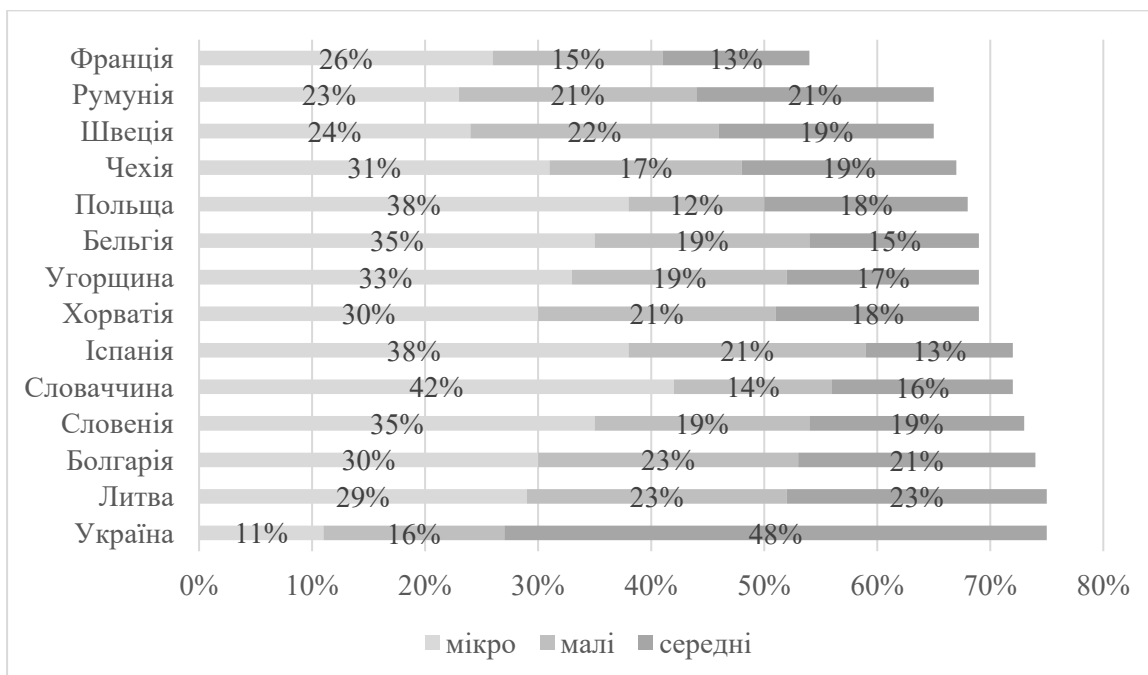

Рис. 3. Кількість зайнятих працівників на підприємствах України та країн ЄС із розподілом на середні, малі та мікропідприємства

Джерело: розроблено авторами за [4]

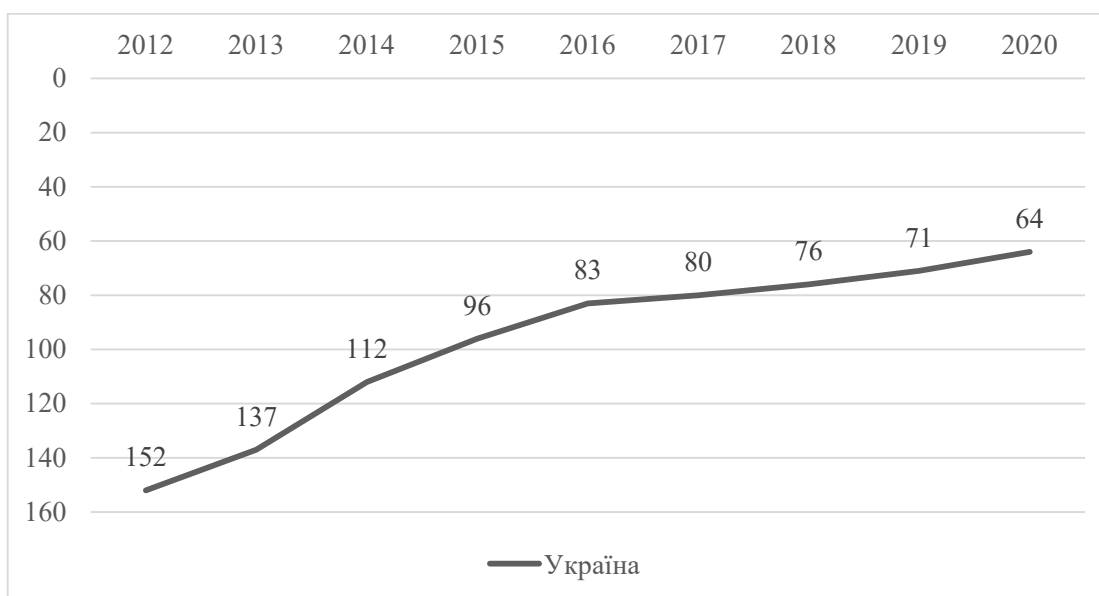

Рис. 4. Україна в рейтингу Doing Business, 2012–2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за [5]

Таблиця 2
Україна та країни – члени ЄС у рейтингу легкості ведення бізнесу за 2016–2020 рр.

	Україна	Данія	Швеція	Німеччина	Польща	Франція	Литва	Латвія	Естонія
2016	83	3	8	15	25	27	20	22	16
2017	80	3	9	17	24	29	21	14	12
2018	76	3	10	20	27	31	16	19	12
2019	71	3	12	24	33	32	14	19	18
2020	64	4	10	22	40	32	11	19	18

Джерело: розроблено авторами за [5]

Рис. 5. Найбільші перешкоди для ведення бізнесу в Україні з 2017 по 2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за [1]

За результатами Глобального дослідження Amway про підприємництво за 2018 р. (Amway Global Entrepreneurship Report, AGER) українці потребують популяризації навчальних програм та знань, орієнтованих на потреби підприємців. Низький рівень підприємницької культури відображається в результатах опитування, де з тезисами «я можу розробити бізнес-ідею» та «я знаю, як залучити кошти на реалізацію бізнес-ідеї» погодилися 47% та 31% респондентів з ЄС та відповідно 10% та 5% опитаних в Україні. Готовими ризикувати під час реалізації бізнес-ідеї виявилися 41% та 7% відповідно. Такий рівень пов'язаний із браком необхідних компетенцій, невідповідністю освіти потребам бізнесу. Попри це сьогодні в Глобальному рейтингу конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) за показником «навички» Україна посідає 44-е місце поряд зі Словаччиною (45) та недалеко від Польщі (34). Хоча українські підприємці і вважають вітчизняну освіту неефективною, число компаній, що проводять внутрішні навчальні тренінги, у півтора рази менше, ніж у Європі, а ось рівень здобуття самоосвіти досить високий [2, с. 299].

Попри курс на дерегуляцію для України все ще характерний високий рівень заре-

гульованості економіки. Наявна система перегляду нормативно-правових актів дуже часозатратна, містить надмірне бюрократичне навантаження на бізнес та здійснюється органами, які зацікавлені у збереженні регулювання. Європейським прикладом боротьби з надмірним регулюванням був Акт із питань малого бізнесу (The Small Business Act For Europe), прийнятий у 2008 р. та доповнений у 2011 р. Акт ґрунтується на принципі «спочатку думай про малих». Він покликаний спростити регуляторну політику для малого та середнього бізнесу, ураховуючи вплив законодавчих ініціатив ще на стадії їх зародження. Адаптація регуляторних актів до потреб підприємств забезпечила пропорційність у підходах до регулювання. Для прикладу, мікропідприємства були виключені зі сфери впливу будь-якого регулювання, якщо це лише не було необхідністю [6, с. 311]. У разі якщо все ж вони підпадають під дію регуляторного акту, то до них застосовуються полегшені режими і пом'якшувальні заходи. Механізми реалізації державного регулювання бізнесу в будь-якій країні ґрунтуються на певних принципах. Головними принципами ЄС у сфері регулювання й підтримки малого та середнього підприємництва є зміцнення

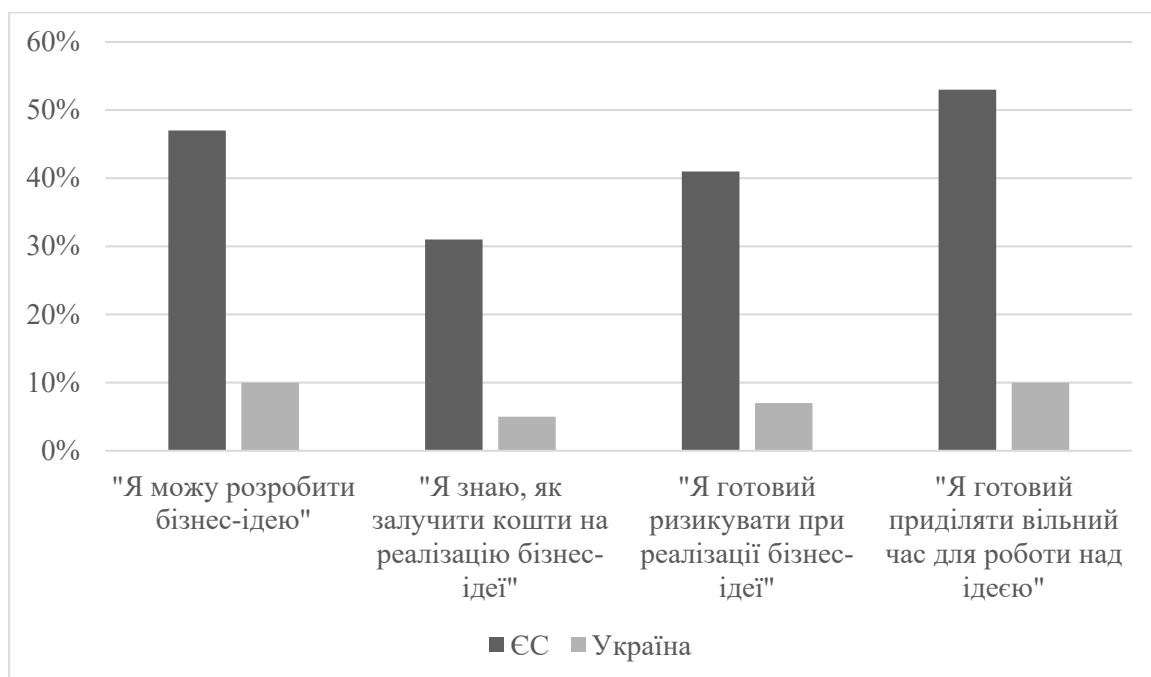

Рис. 6. Рівень підприємницької культури в Україні та ЄС за результатами глобального дослідження Amway

Джерело: розроблено авторами за [2]

єдиного внутрішнього ринку, інтернаціоналізація підприємницької діяльності на рівні підприємств, усунення адміністративних бар'єрів і створення єдиного економічного простору шляхом спрощення законодавчої бази. За оцінками експертів Організації економічного співробітництва та розвитку, рівень адміністративних бар'єрів у ЄС має постійну тенденцію до зменшення. Поширеними в країнах Європи є також проекти раціоналізації процесу звітування, ліцензування, сертифікації, проекти збору інформації через один вебсайт, на якому знаходяться всі форми (центр, що працює за принципом «єдиного вікна»). Нині майже всі послуги щодо реєстрації, звітування, фінансово-податкових операцій можуть бути здійснені дистанційно завдяки розгалуженій системі Інтернет-ресурсів, у тому числі Інтернет-банкінгу.

Донедавна в Україні була відсутня цифровізація державних послуг, що робило процедуру сплати податків складною та довготривалою. Проте з початку лютого 2020 р. в Україні запрацював мобільний застосунок та вебсайт «Дія», який дає змогу здійсню-

вати такі операції, як реєстрація бізнесу і ФОП, сплата податків та подача декларацій онлайн. Нині додатком користуються уже понад 10 млн користувачів. У Міністерстві цифрової трансформації зазначають, що до 2024 р. планується перенесення 100% державних послуг в онлайн.

У країнах ЄС поширеною є практика тестування (SME-test) нових законів та ініціатив на початкових стадіях розроблення. У ході досліджень виявляється їхній вплив на малий та середній бізнес, а особливо на мікропідприємства. Такі дослідження проходять кілька етапів, які включають: консультації з представниками малих та середніх підприємств; установлення попередньої оцінки регулювання та визначення того, інтереси яких сторін можуть бути порушені; кількісне вимірювання впливу (оцінка витрат та вигід); розгляд альтернативних механізмів [6].

Згідно з дослідженням, проведеним у ЄС, більшість вважає, що цей тест має реальний вплив на державну політику. Деякі європейські країни, такі як Великобританія та Нідерланди, для того щоб раці-

аналізувати потік нових законодавчих актів та подолати непевність у бізнес-середовищі, визначили заздалегідь установлені дати початку дії регуляторних актів. Тобто всі нові регуляторні ініціативи починають діяти одночасно в один із двох визначених днів на рік. Це робиться для того, щоб обмежити кількість днів, у які підприємства змушені реагувати на нові регуляторні положення, та дати їм змогу зосередитися на підприємницькій діяльності.

В Україні під час підготовки проєктів регуляторних актів органи державної влади також проводять аналіз регуляторного впливу (аналіз витрат і вигід). Відповідна методика затверджена постановою Кабміну у 2004 році, а з 2015 р. уряд запровадив обов'язковість проведення такого аналізу. М-тест дає змогу ще на початку проєктування регуляції визначити, яке навантаження вони нести будуть для бізнесу, зокрема і витрати підприємців на виконання вимог регуляції [6].

На такий крок Кабмін пішов задля реалізації принципу «спочатку думай про малих». В Україні, як і в ЄС, на основі цих розрахунків розробляються зміни процедур регулювання з якомога меншими витратами для малого бізнесу. Застосовуючи таку методику, підприємці можуть своєчасно надати інформацію, а урядовці – оцінити обсяг проблеми і не допустити погіршення умов ведення бізнесу. Роль бізнес-асоціацій у такому разі значно зростає, бо вони можуть впливати на процес ухвалення рішення.

Одним із найбільших тягарів для МСП є оподаткування. В Україні головним стимулом для малого бізнесу є спеціальний податковий режим, частиною якого виступає спрощена система оподаткування. Більшість малих підприємств є платниками єдиного податку, що забезпечує зменшення податкового навантаження та часу на ведення обліку. Підприємства, що перебувають на спрощеній системі оподаткування, звільняються від нарахування, сплати та подання податкової звітності; з податку на

прибуток підприємств; з податку на додану вартість з операцій із постачання товарів та послуг, які функціонують на території України. Проте недоліками спрощеної системи оподаткування є обмеження в оборотах і певних видах діяльності; чисельності найманих працівників; відтермінованість процесу отримання відповіді від податкової служби та незрозумілість часу нарахування та зарахування сплачених податків. Основними заходами щодо сприяння МСБ із боку держави є не стільки зменшення податкового тягара, скільки скорочення витрат і часу на ведення складного фінансового обліку. Саме ж законодавство недосконале і має «лазівки» для ухилення від сплати податків. Звідси й випливає основна проблема, пов'язана зі штучними обмеженнями розмірів доходу підприємства для вибору спрощеної системи оподаткування, а також задіяння інших схем, як от створення на базі одного підприємства двох чи більше юридичних осіб [7].

Рейтинг легкості ведення бізнесу за показником «оподаткування» показує, що з 2010 до 2020 р. Україна значно поліпшила свої показники. Зі 181-го місця за 10 років удалося піднятися до 65-го. За цим показником Україна знаходиться на рівні з Францією (61) та Чехією (53), залишає позаду Польщу (77), але ще далека від Литви (18), Латвії (16), Естонії (12) та Данії (8). Рейтинг аналізує податки й обов'язкові відрахування, які підприємство середніх розмірів має сплатити у відповідному році, а також адміністративний тягар та процеси після подачі звітності та сплати податків [8].

У міжнародній практиці також особливу увагу приділяють спеціальним режимам оподаткування малого бізнесу. У Німеччині, де критерієм класифікації розміру підприємства є кількість працівників, до малих підприємств відносять такі, персонал яких становить не більше 20 осіб. Більшість малих підприємств підпадає під програму регресивного оподаткування, окрім лісової та сільськогосподарської галузей, які взагалі звільняються від податку на

додану вартість. Податок на прибуток у Німеччині становить 45%, але малі підприємства можуть розраховувати на зменшення податку до 19% залежно від сфери діяльності підприємства. цікавим прикладом є Італія, у якій із 1991 р. діє закон щодо стимулювання розвитку та модернізації малих підприємств. Пільговому оподаткуванню підлягають італійські фінансові компанії, які створюються з метою модернізації малих підприємств. Від сплати податку на додану вартість в Італії звільняються фірми – експортери товарів, фірми, що надають міжнародні послуги та пов'язані з ними операції, страхові компанії, медичне обслуговування тощо [7].

Водночас серед країн Центрально-Східної Європи Україна має найнижчий показник за часткою експорту товарів МСБ від загального експорту (23% порівняно із 40–45%), що в першу чергу відбувається через складнощі у веденні міжнародної торгівлі через здійснення митних процедур, проведення розрахунків та особливості податкової системи. За даними Державної служби статистики України, 31% середніх підприємств займаються експортом, 11% – малого та 7% – мікробізнесу [3]. Це пов'язано з ефектом масштабу та трансакційними витратами. Окремим чинником є витрати на пошук покупців та сертифікацію продукції, які є фіксованими та навряд зможуть окупитися за невеликих угод. Існують чинники, які можуть занижувати офіційну статистику експорту. По-перше, частина підприємств може експортувати не напряму, а через великі оптові підприємства. Оцінити поширеність такої практики неможливо. По-друге, частина продукції може відправлятися поштою, формально – від фізичних осіб. Нарешті, не всі сектори економіки виробляють продукцію/послуги, що можуть експортуватися у принципі [4, с. 31]. МСБ мають обмежені ресурси для виробництва товарів із високою доданою вартістю, а розвинені країни, з якими ведеться торговельна діяльність, мають більший попит на сировинні

товари. Через неможливість експортувати та порівняно низький попит на українські товари з високою доданою вартістю за кордоном виробники змушені фокусуватися на збуті продукції на внутрішньому ринку, де виникають інші проблеми: низька купівельна спроможність споживачів, неринковий механізм ціноутворення та конкуренція з великими підприємствами. Відносно малий розмір внутрішнього попиту підкреслює необхідність та важливість створення необхідних умов для ефективного збуту товарів та послуг [2, с. 301].

Проаналізувавши дані рівня рентабельності підприємств за 2016–2020 рр., можна зробити висновок, що в 2016 р. вперше з кризового 2014 р. спостерігається позитивна тенденція нарощування підприємствами прибутків. Із 2017 до 2019 рр. тенденція продовжувалася за всіма секторами підприємств. Якщо аналізувати сегменти, то в середньому прибутковими були всі підприємства, крім мікропідприємств (стосовно всієї діяльності; рентабельність операційної діяльності і в них стала позитивною). Загалом простежується різке падіння рентабельності всіх сегментів підприємств із 2019 р., що пояснюється кризою, викликаною пандемією, у якій найбільше постраждали малі та мікропідприємства [3]. Загалом простежується чітка залежність між розміром підприємств та їхньою рентабельністю. Чим більше підприємство, тим більш прибуткова діяльність. Така залежність може бути викликана такими чинниками, як: низька ефективність менших за розміром підприємств; невисока якість їхнього управління фінансами; вища конкуренція на ринках, на яких працюють невеликі підприємства; відсутність достатньої обізнаності щодо ведення підприємницької діяльності.

На користь того, що причини можуть бути не лише об'єктивними, а й суб'єктивними, говорить той факт, що збитки домінують роками. Таке існування немає сенсу, оскільки дешевше не здійснювати діяльності взагалі.

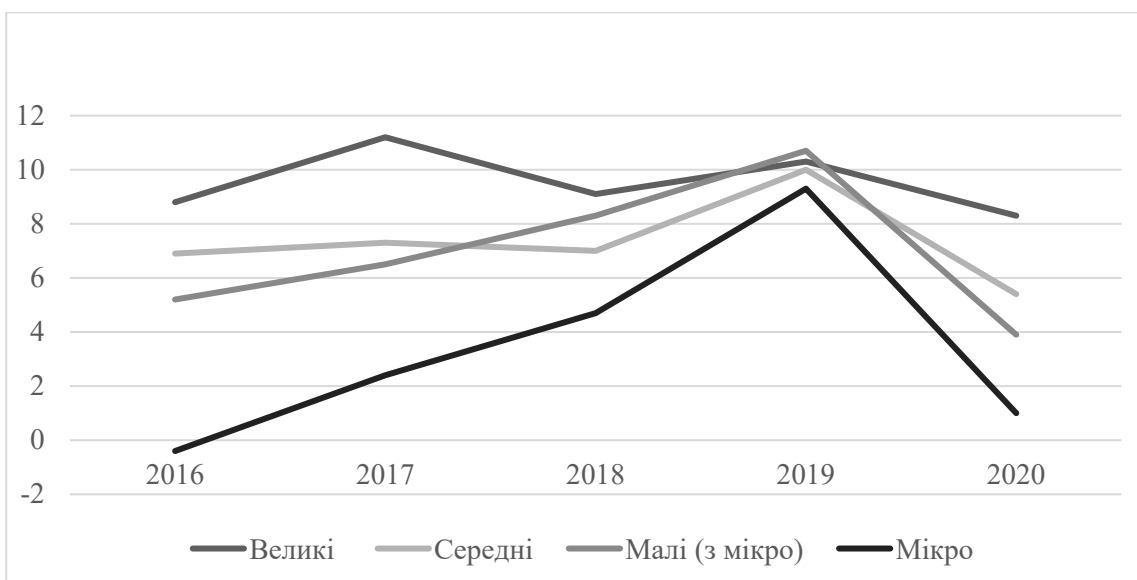

Рис. 7. Рентабельність операційної діяльності підприємств в Україні за 2016–2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за [3]

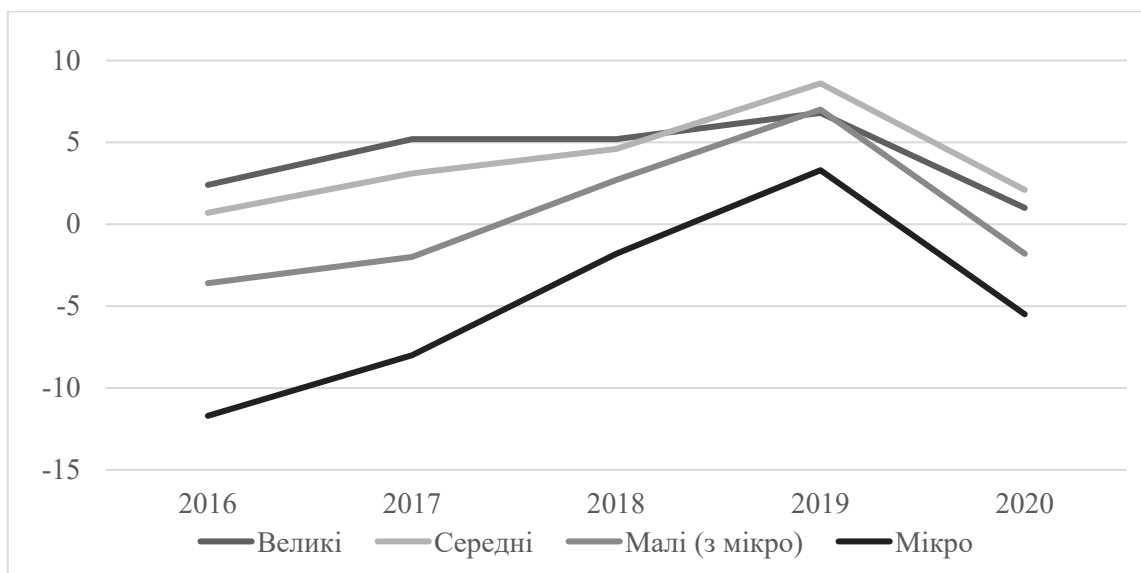

Рис. 8. Рентабельність усієї діяльності підприємств в Україні за 2016–2020 рр.

Джерело: розроблено авторами за [3]

Окрім вище окреслених, ще однією проблемою українського МСП є низький рівень доступу до фінансів. За даними рейтингу легкості ведення бізнесу, у розділі «отримання кредитів» Україна посідає 37-е місце на рівні з Польщею, випереджає Словаччину (48), Литву (48), Естонію (48) та Німеччину (48) [5]. За статистикою 56% українських підприємств виражають потребу в додатковому доступі до фінансів для розвитку своєї діяльності. У мікро- та

малого бізнесу показник потреби становить 34% та 40% відповідно [2, с. 300]. При цьому основним драйвером запиту на отримання позики є потреба в оборотному капіталі, який бізнес не може покрити власними коштами. На даний момент для підтримки МСБ в Україні існують державна програма пільгового кредитування (5–7–9%), програми пільгового кредитування міжнародних донорів, різноманітні кредитні продукти банків, проте висока

кредитна ставка та високі стандарти є ключовими проблемами у питанні доступу до фінансових ресурсів. Для отримання позики фізична особа – підприємець повинна бути резидентом України, річний дохід від будь-якої діяльності якого не перевищує еквівалент у 20 млн євро на момент подачі заявки та реалістичний та обґрунтований бізнес-план для новостворених підприємств. Станом на 4 жовтня 2021 р. сума підписаних кредитних договорів становила 64 785,1 млн грн. З усіх заявок 52% договорів підписані, 35,5% відхилені, решта знаходяться на розгляді. При цьому найчастіше підприємцям відмовляли через низьку ділову репутацію позичальника (60% відмов) та відсутність прозорості фінансової звітності. За цілями фінансування 54% усіх коштів спрямовуються з антикризовою метою, 33% – на рефінансування раніше отриманих позик та лише 12% з інвестиційною метою [9]. Це свідчить про те, що програма скоріше використовується банками для порятунку своїх клієнтів від можливого банкрутства, а не сприяє розвитку нового бізнесу. Проте варто зауважити, що такі результати можуть бути напряму залежні від утрат, пов'язаних із карантинном, та не показувати об'єктивні результати даної програми. За видами економічної діяльності найбільший доступ до фінансування має АПК (44% кредитів), та лише 26% припадає на торгівлю, яка потерпає від спричиненої коронавірусом кризи [9]. Недоліком програми, на нашу думку, є те, що для новоствореного бізнесу вони надто недоступні. АПК – найбільш платоспроможний та конкурентний сектор української економіки. Звичайно є винятки, у яких чимало аграрних підприємств потерпають від кризи, проте загалом сектор почуває себе значно краще за інших, отримує допомогу від більшості країн, підпадає під різні програми компенсацій і допомоги. Спочатку метою програми було фінансування інвестиційних проєктів бізнесу, які створюватимуть робочі місця, згодом до

участі в програмі допустили бізнес, який хотів рефінансувати свої позики під більш низький відсоток або навіть під 0%. Під час коронакризи це був правильний крок, проте згодом утворилася парадоксальна ситуація, і в результаті той бізнес, заради підтримки якого був створений даний проєкт, платить за своїми позиками 5–9% річних. А той бізнес, який приєднався до програми згодом, рефінансує свої позики чи бере кредит на поповнення оборотних коштів і не зобов'язаний створювати робочі місця, узагалі не сплачує відсотки за користування державними коштами. Тож 37-е місце України в рейтингу легкості ведення бізнесу демонструє потенційну конкурентоспроможність вітчизняної кредитної системи, проте для подальшого розвитку МСБ варто розвивати не лише правову систему функціонування створених інструментів, а й робити інформацію щодо цих інструментів доступною для всіх учасників ринку та забезпечувати їхню інституційну готовність до отримання кредитів.

У Німеччині однією з особливостей МСБ є розвиток інноваційного бізнесу. Для цього в країні створено консультаційні пункти при Палаті промисловості і торгівлі, комісію стимулювання технологічного трансферту. Держава підтримує і сприяє організації технопарків, низки державних і національних програм за пільговою, а часом і дотаційною підтримкою малих і середніх підприємств. Сьогодні тут сформовано чітку інфраструктуру державної підтримки малого інноваційного бізнесу: технологічні центри, дослідні інститути та навіть спеціальна транспортна мережа. Надання пільгових кредитів малим і середнім підприємствам влада Німеччини вважає вигідним для обох сторін [10].

У Франції державна політика спрямована на створення і зростання нових МСП, економічний розвиток регіонів і збільшення зайнятості. Заохочується пільгами, а в окремих випадках і підйомними, відкриття бізнесу в економічно депресивних зонах Франції. Це означає звільнення від податків

на три роки, а також для консультативної допомоги існує система підтримки безробітних, що вирішили створити власний бізнес. Практично усі власники малих підприємств можуть розраховувати на отримання пільгових кредитів, позик і субсидій [10].

У Польщі система підтримки МСБ переорієнтувалася на інновації і стартапи, які потребують зовсім інших інструментів та підходів до моделі ведення бізнесу. Нова модель підтримки та стимулювання МСБ у Польщі характеризується податковими, фінансовими перевагами, проводиться активна популяризація бізнесу, створення необхідних інституцій підтримки МСБ. Окрім загальних форм оподаткування, малі підприємства в Польщі можуть користуватися спрощеними формами, які характеризуються нижчим рівнем зобов'язань, простими правилами й легкістю застосування у щоденній практиці. Фінансова підтримка малого бізнесу передбачає використання системи проєктного фінансування малих підприємств, тобто цільове кредитування позичальника для реалізації інвестиційного проєкту [11].

У сучасних умовах неможливо не згадати про вплив пандемії і жорстких карантинних заходів, які мають однозначно негативний вплив на економіку країн. Від початку 2020 р. весь світ зіткнувся із цією проблемою. Найбільше постраждав малий та середній бізнес, який не має належної фінансової подушки. Тож в умовах сповільнення економічної активності та тотальної невизначеності опинилися безліч підприємств. Програми державної підтримки як і в урядах розвинених країн, так і в тих, що розвиваються, варіюються, хоча в їх основу закладено схожі методи щодо надання додаткової фінансової допомоги, запобігання безробіттю, зменшення податкового тиску тощо [12].

Одну з найбільш масштабних програм підтримки розгорнула Німеччина, виділивши 37% ВВП країни. Основними заходами були: скасування податку на прибуток як для фізичних осіб, так і для

підприємств. Підприємства з кількістю до 10 робочих місць отримали право на отримання фінансової допомоги у розмірі від 9 до 15 тис євро; прийнято заходи щодо пільгових умов отримання кредиту та оформлення короткострокових трудових договорів [12].

Італія використала 20% ВВП на владнання кризових наслідків пандемії. Самозайнятим особам сплачували 600 євро упродовж трьох місяців, а роботодавцям компенсували 50% від зарплат протягом дев'яти тижнів від початку карантину [9].

У Франції для малих підприємств було скасовано сплату податків та комунальних послуг. Бізнесу, чий щорічний дохід становить менше 1 млн євро або який зазнав 70% збитку через коронавірус, видали щомісячний грант у розмірі 1 500 євро. Також держава компенсувала працівникам 70% від їхньої зарплати, працівники з мінімальною заробітною платою були відшкодовані на 100% [12].

У деяких країнах були прийняті точкові заходи допомоги найбільш постраждалим індустріям, наприклад представникам розважального та готельного бізнесу.

Натомість в Україні на допомогу підприємствам було виділено 3% ВВП. Безумовно, порівняно з розвиненими країнами в Україні немає економічних можливостей впроваджувати обширні програми допомоги. Проте з боку українського уряду було прийнято низку рішень, які передбачають тимчасові послаблення для бізнесу під час карантину. Так, на період із 1 березня до 30 квітня 2020 р. фізичні особи – підприємці були тимчасово звільнені від нарахування і сплати єдиного соціального внеску, однак це допомогло заощадити лише мінімальні кошти. Також Нацбанком були відтерміновані виплати за кредитами, однак не був скасований механізм накопичення відсотків. Виходить, що чим довше підприємці затягнуть із виплатами по кредиту, тим більшу суму вони повинні сплачувати потім. На період карантину також не нараховувалися штрафи за несплату комуналь-

них послуг, а виплати за іпотечними кредитами були відтерміновані. Однак варто зауважити, що деякі державні заходи допомагають лише частково, а сукупність підприємців не сприймає державу як надійного партнера, водночас відноситься з побоюваннями до можливих штрафів, перевірок та іншого регуляторного навантаження [9]. Загалом світові тенденції кредитування малого бізнесу характеризуються не лише сприятливістю банківських установ до фінансування МСП, а й значною підтримкою цього процесу з боку держави. Тому першочерговим завданням для України є адаптація досвіду державної підтримки банківського кредитування сфери малого бізнесу.

Головними напрямками державної політики підтримки малого і середнього підприємництва у розвинених країнах є усунення бюрократичних перешкод на шляху створення та функціонування, надання прямої фінансової підтримки, полегшення доступу до джерел фінансування, зменшення податкового тягаря, підвищення інноваційного потенціалу, сприяння активному використанню електронної торгівлі.

Отже, країни Європейського Союзу і його наддержавні структури здійснюють активне регулювання діяльності малих та середніх підприємств та впроваджують у життя практику широкого сприяння їх розвитку з боку урядових структур. Головною тенденцією є активніше використання нефінансових методів підтримки, тому основна увага приділяється усуненню адміністративних перешкод на шляху створення і функціонування малого та середнього бізнесу.

Висновки і пропозиції. Мале та середнє підприємництво є важливою частиною економіки. Як показує досвід зарубіжних країн та ЄС зокрема, головним елементом підтримки функціонування МСП є заходи з боку держави, підлаштовані під реальні потреби бізнесу. Держава – це основний інститут, наділений достатнім ресурсом для ефективної підтримки вітчизняного

бізнесу. Питання стимулювання розвитку МСП в Україні належить до завдань державної влади, саме тому виявлення характерних відмінностей між національною політикою та заходами розвинених країн є важливим кроком до виявлення світових запитів та потреб, детального аналізу методів впливу та перейняття успішного зарубіжного досвіду. Серед важливих важелів впливу на розвиток МСП за кордоном є не лише усунення бюрократичних перешкод, пряма фінансова підтримка, полегшення доступу до джерел фінансування та зменшення податкового тягаря, а й активна участь у розвитку підприємницької обізнаності населення, розвиток підприємницької культури та компетенцій.

Згідно з результатами дослідження, поточними бар'єрами розвитку підприємництва в Україні є такі:

1. відсутність скоординованої взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування та інших зацікавлених сторін щодо реалізації державної політики розвитку МСБ, надмірна зарегульованість;

2. низький рівень платоспроможності населення, що чинить негативний вплив на обсяги збуту на внутрішньому ринку та складність під час виходу на міжнародні ринки через відсутність знань, навичок і брак фінансових можливостей;

3. недоступне кредитування, високовартісні фінансові ресурси для МСБ, завищені вимоги для їх отримання, відсутність альтернативних механізмів для фінансування;

4. низький рівень підприємницької культури та фінансової грамотності серед підприємців.

З огляду на проведене дослідження, авторами статті рекомендовано підвищити спроможність місцевих органів влади провадити обґрунтовану регуляторну політику щодо МСП та заходів контролю, які б сприяли розвитку МСП, нарощуванню їхніх ділових обсягів та допомагали б їм провадити діяльність відповідно до національного законодавства. Також задля загальної зручності та уникнення випад-

кової відповідальності рекомендовано переглянути та впровадити практику інформування МСП про основні зміни до законодавства, що безпосередньо встановлюють нові вимоги до мікро- та малого бізнесу. Така інформація з надійного джерела суттєво б допомогла інституційно слабким мікро- і малим підприємствам діяти відповідно до законодавства і не створювати підґрунтя для претензій до них із боку контролюючих органів. Обмежений доступ до фінансування для МСП є чи не найголовнішою перешкодою для розвитку бізнесу. У цьому контексті автори статті вважають за необхідне здійснити перегляд та оцінку відповідних заходів та актуальних програм кредитування. Важливим кроком до запровадження нових стандартів у секторі МСП може стати перейняття практики ЄС у сфері регуляторних робіт (аналіз регуляторного впливу, публічні обговорення, налагодження професійного діалогу з відповідними бізнес-об'єднаннями, застосування М-тесту).

У цілому державі нині необхідні презавантаження чинного законодавства з питань праці, спрощення адміністрування податків та звітності, документального оформлення процедури найму працівників, перегляд штрафних санкцій за порушення трудового законодавства і порядку їх застосування. Усі згадані напрями роботи безпосередньо стосуються проблематики роботи МСП, а аналіз і вивчення досвіду провідних країн ЄС дасть змогу Україні значно поліпшити власну систему підтримки МСП та створити основи для формування конкурентоспроможної економіки.

Література:

1. Оцінка реалізації стратегії розвитку малого та середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року та подальші напрями політики. *Рада Бізнес-омбудсмена*. 2019.
2. Вектори економічного розвитку 2030. *Кабінет Міністрів України*. 2020. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (дата звернення: 18.10.2021).
3. Економічна діяльність. Діяльність підприємств. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 25.10.2021).

4. Огляд малого і середнього підприємництва в Україні. *Офіс розвитку малого і середнього підприємництва, Офіс ефективного регулювання*. 2020. URL: https://drive.google.com/file/d/112ckLnFpxcbePvy_ymQlJM5Wci5RKxP/view
5. DoingBusiness 2020. Washington, DC. *World Bank*. DOI: 10.1596/978-1-4648-1440-2 (дата звернення: 02.11.2021).
6. Кизим М.О., Чечетова-Терашвілі Т.М., Хаустова В.Є. Мале та середнє підприємництво в Україні: особливості та проблеми розвитку. *Бізнес Інформ*. 2019. № 10. С. 301–317. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-10-301-317>
7. Банасько Т.М., Варичева Р. Оподаткування малих підприємств: зарубіжний досвід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 45. С. 182–187. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-45-30>
8. International Bank for Reconstruction and Development. Doingbusiness 2020. *International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank*. 2020. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf> (дата звернення: 07.11.2021).
9. Щотижнева інформація про результати Державної програми Доступні кредити 5–7–9% станом на 04.10.2021. *Фонд розвитку підприємництва*. 2021. URL: https://bdf.gov.ua/5-7-9_04-10-2021.pdf (дата звернення: 04.10.2021).
10. Стрілець В.Ю. Зарубіжний досвід кредитування малого бізнесу. *Бізнес Інформ*. 2019. № 3. С. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-44-50>
11. Берницька Д.І. Дослідження процесів розвитку малого і середнього бізнесу: зарубіжний досвід. *Економічний форум*. 2019. № 2.
12. Красота О.В., Кір'єв І.С. Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макроекономічної стабільності. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8671>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.98

References:

1. Rada Biznes-Ombudsmena (2019) Otsinka realizatsii stratehii rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini na period do 2020 roku ta podalshi napriamy polityky [Assessment of the implementation of the strategy for the development of small and medium enterprises in Ukraine for the period up to 2020 and further policy areas].
2. Kabinet Ministriv Ukrainy (2020) Vektory ekonomichnoho rozvytku 2030 [Vectors of economic development 2030]. Available at: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (accessed 18 October 2021).
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2021) Ekonomichna diialnist. Diialnist pidpriemstv [Economic activity. Activities of enterprises]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 25 October 2021).

4. Ofis rozvytku maloho i serednoho pidpriemnytstva, Ofis efektyvnoho reholiuvannia (2020) Ohliad maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini [Overview of small and medium enterprises in Ukraine]. Available at: https://drive.google.com/file/d/1I2ckLnFpxcbePvy_ymQIJMi5Wci5RKxP/view.
5. World Bank. 2020. Doing Business 2020. Washington, DC: World Bank. DOI: 10.1596/978-1-4648-1440-2 (accessed 2 November 2021).
6. Kyzym M. O., Chechetova-Terashvili T. M., Khaustova V. Ye. (2019) Male ta serednie pidpriemnytstvo v Ukraini: osoblyvosti ta problemy rozvytku. *Biznes Inform* [Small and medium business in Ukraine: features and problems of development], no. 10, pp. 301–317. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-10-301-317>
7. Banasko T.M., Varycheva R. (2020) Opodatkuvannia malykh pidpriemstv: zarubizhnyi dosvid. *Naukovyi visnyk mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu* [Taxation of small businesses: foreign experience]. DOI: <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2020-45-30>
8. International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank (2020) International Bank for Reconstruction and Development. Doing business 2020. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/688761571934946384/pdf/Doing-Business-2020-Comparing-Business-Regulation-in-190-Economies.pdf> (accessed 7 November 2021).
9. Fond Rozvytku Pidpriemnytstva (2021) Shchotyzhneva informatsiia pro rezultaty Derzhavnoi prohramy Dostupni kredyty 5-7-9 stanom na 04.10.2021. Fond Rozvytku Pidpriemnytstva [Weekly information on the results of the State Program Available loans 5-7-9 as of 04.10.2021]. Available at: https://bdf.gov.ua/5-7-9_04-10-2021.pdf (accessed 4 October 2021).
10. Strilets V. Yu. (2019) Zarubizhnyi dosvid kredyuvannia maloho biznesu [Foreign experience in small business lending]. *Biznes Inform*, no. 3, pp. 44–50. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-44-50>
11. Bernytska D. I. (2019) Doslidzhennia protsesiv rozvytku maloho i serednoho biznesu: zarubizhnyi dosvid [Research of small and medium business development processes: foreign experience]. *Ekonomichnyi forum*, no. 2.
12. Krasota O. V., Kiriev I. S. (2021) Osoblyvosti rozvytku maloho pidpriemnytstva v umovakh porushennia makroekonomichnoi stabilnosti. *Efektyvna ekonomika* [Features of small business development in the conditions of violation of macroeconomic stability], no. 2. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8671> DOI: 10.32702/2307-2105-2021.2.98

Аннотация. В статье проанализированы и сопоставлены основные показатели деятельности малого и среднего предпринимательства в Украине и некоторых странах Европы. Выделены основные проблематические моменты, с которыми сталкиваются предприниматели на общенациональном уровне, и те, что связаны с уровнем осведомленности и компетенции в ведении предпринимательской деятельности. Определены основные препятствия и проведены сравнения с некоторыми странами ЕС, такими как ведущие Германия, Италия, Франция, и теми, чье экономическое развитие достижимо для сопоставления с украинским. Рассмотрены преимущества и недостатки принятия актуальных мер по развитию малого и среднего предпринимательства в Украине и за рубежом. Предложены изменения и, по мнению авторов, важная система мер по усовершенствованию существующей в Украине стратегии ведения предпринимательской деятельности.

Ключевые слова: малое и среднее предпринимательство, микропредпринимательство в Украине, развитие малого бизнеса, зарубежный опыт ведения малого предпринимательства, проблемы малого бизнеса в Украине.

Summary. Small and medium entrepreneurship (SME) in Ukraine has always existed in difficult socio-economic conditions. Doing business has been complicated by waves of numerous economic crises, the political situation in the east of the country since 2014, and since 2020 – the global crisis caused by the pandemic. In Ukraine, SMEs are an important part of the economy, as they create new working places and make a significant contribution to the country's gross domestic product. That is why its development is one of the main priorities of the Government of Ukraine, which is enshrined in the Association Agreement between Ukraine and the European Union. However, not only external factors influence the development of entrepreneurship. World and domestic practice show that a necessary condition for the successful development of small and medium enterprises is state and regional support. The priority of state participation in the development of the business sector is to create favorable legal and socio-economic conditions for effective development and expanded reproduction. In the EU, much attention has been paid to the development of small and medium-sized businesses since the last century. Since then, each member state has its own strategy, active government support in the areas of finance, taxation and regulation, and a highly developed culture of entrepreneurial awareness. That is why it is necessary to pay considerable attention to the study of foreign business development

practices. This article analyzes and compares the main indicators of small and medium enterprises in Ukraine and some European countries. The main problematic points that entrepreneurs face are highlighted. The main obstacles have been identified and compared with EU countries, such as Germany, Italy, France, and those whose economic development is closer to Ukrainian indicators. The advantages and disadvantages of taking current measures for the development of small and medium enterprises in Ukraine and abroad are considered. Changes and, according to the authors, an important system of measures to improve the existing business strategy in Ukraine are proposed.

Keywords: small and medium business, micro-business in Ukraine, small business development, foreign experience of small business, problems of small business in Ukraine.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Кузнецова С.О.

*к.е.н., доцент,
доцент кафедри бізнес-аналітики, обліку
і готельно-ресторанної справи,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1567-4791>*

Kuznetsova Svitlana

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Смиковська Д.О.

*магістрант,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

Smykowska Daria

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗАПАСИ ПІДПРИЄМСТВА ЗА УМОВ ОБМЕЖЕНЬ

ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION OF RELEVANT INFORMATION ABOUT INVENTORY OF THE ENTERPRISE UNDER CONDITIONS

Анотація. У статті визначено, що актуальним аспектом інформаційного забезпечення управління запасами підприємства є своєчасне їх відображення в обліковому процесі з метою надання оперативної інформації достатньо широкому колу внутрішніх користувачів для прийняття рішень у реальному режимі часу. Проаналізовано підходи та основні завдання обліку виробничих запасів. Критично оцінено процедури та технічні прийоми для управління запасами в управлінському обліку з урахуванням обмежених ресурсів підприємства. Науково обґрунтовано теоретичний базис, методичні підходи й рекомендації щодо формування обліково-аналітичного забезпечення релевантної інформації про запаси підприємства за умов обмежень для прийняття ефективних управлінських рішень на основі економіко-математичних методів і моделей.

Ключові слова: запаси, обліково-аналітичне забезпечення, релевантна інформація, обмеження, прийняття рішень.

Постановка проблеми. Для прийняття рішень топ-менеджменту підприємства необхідна інформація, яку надає внутрішньогосподарський (управлінський) облік. Як інтегрована система обробки та підготовки інформації для внутрішніх користувачів управлінський облік відіграє важливу роль в економіці більшості зарубіжних та вітчизняних підприємств. Управлінський облік в Україні досі розвивається непослідовно та суперечливо, а також потребує адекватного інформаційного забезпечення для ефективного управління обмеженими ресурсами.

Обліково-аналітичне забезпечення включає послідовність операцій із при-

йняття управлінських рішень на основі релевантної інформації та повинно спрямовуватися на інформаційне забезпечення управління витратами, доходів та фінансових результатів. Своєю чергою, релевантна облікова інформація про запаси відіграє ключову роль у системі управління підприємством за умов обмежень. Це обмеження грошових коштів для закупівлі запасів, обмеження логістичні, часові тощо. Обґрунтування обліково-аналітичного забезпечення релевантної інформації про запаси підприємства є важливою науковою та прикладною проблемою, оскільки за умов обмежень допоможе в прийнятті ефективних управлінських рішень, окреслює можливості щодо вирішення конкретних завдань у системі управління підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синтезуючи результати досліджень науковців, можна зробити висновок про те, що основним завданням обліково-аналітичного забезпечення релевантної інформації про запаси підприємства передусім є своєчасне відображення їх на рахунках бухгалтерського обліку з метою надання оперативної інформації достатньо широкому колу внутрішніх користувачів для прийняття рішень у реальному режимі часу.

Проблематика системного підходу до обліку запасів у цілому знаходиться в колі інтересів значної кількості вітчизняних науковців. Так, А.О. Семенець [7], О.В. Кравченко, Я.П. Пастернак [12] розглядають питання організації бухгалтерського обліку виробничих запасів, досліджують порядок формування облікової політики підприємств у частині організації обліку запасів. Уважають, що бухгалтерський облік спрямований на управління, а облікова політика є одним з елементів системи обліку, тому її варто розглядати у взаємозв'язку з управлінням, оскільки в сучасних умовах основне спрямування облікової політики – вплив на результати управління, тобто на ухвалення управлінських рішень.

Т.В. Польова [8] визначає напрями підвищення ефективності використання та руху виробничих запасів підприємств, а також організації дієвого документообігу щодо їх обліку і внутрішнього контролю.

І.Г. Брітченко, М.Г. Безпарточний [10], О.О. Одношевна [14], Л.В. Нападовська [4], А. Бхімані (А. Bhimani), М. Бромвіч (М. Bromwich) [11] досліджують процес формування товарних запасів підприємства і визначають оптимальний обсяг товарних ресурсів для продажу, указують на необхідність застосування XYZ- та ABC-аналізу з метою отримання більш достовірних результатів і прогнозних значень товарного забезпечення підприємства.

Результати дослідження Ліона Харліна (Liong Harlina)[13] свідчать, що інформаційна система обліку запасів досі використовує ручну систему та доводить доцільність діджиталізації облікових процесів.

М.Т. Шендригоренко [9] наголошує, що для цілей бухгалтерського обліку тлумачення терміна «виробничі запаси» як облікової категорії має містити такі складники, як визначення термінів і напрямів використання, вихвачення джерел відшкодування вартості виробничих запасів.

Н.М. Бондаренко, О.А. Фелонюк [2] наголошують на тому, що досягнення ефективного використання запасів можливе лише за умови належної організації внутрішнього контролю над їх використанням та рухом, установлюють, що за правильної організації складського господарства відбувається налагодження тісного зв'язку з менеджерами підприємства та бухгалтерською службою, що в кінцевому підсумку впливає й на ефективність обліку у бухгалтерії.

О.С. Роева [6] доводить доцільність формування інформаційного масиву даних системи управлінського обліку запасів та подальшого його використання для складання управлінської звітності на основі даних, що акумульовані системою бухгалтерського обліку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Зазначені

підходи науковців доводять актуальність дослідження питань щодо обліку запасів як інформаційної бази системи управління підприємством, які охоплюють облікову політику, первинний облік, аналітичні процедури. Водночас не вирішеними залишаються аспекти та напрями додаткового інструментарію обліково-аналітичного забезпечення релевантної інформації про запаси з урахуванням обмежених ресурсів саме для прийняття рішень у процесі поточної діяльності підприємств в умовах діджиталізації облікових процесів.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є наукове обґрунтування обліково-аналітичного забезпечення релевантної інформації про запаси підприємства за умов обмежень на основі економіко-математичних методів і моделей із метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу. Організація правильного та раціонального обліку оборотних активів на підприємствах відіграє провідну роль. Запаси становлять значну частину оборотних активів. Поряд зі стратегічними рішеннями менеджери приймають рішення, пов'язані з використанням запасів у процесі поточної діяльності. Такі рішення називаються короткостроковими, або операційними [13].

Під час ухвалення рішення про можливість економії витрат витрати поділяються на релевантні та нерелевантні. Першими слід уважати витрати, на які можна впливати, тобто ті, що стосуються конкретного рішення. Для аналізу альтернативних варіантів рішення доцільно брати лише релевантні витрати, величина яких може бути змінена в результаті ухвалення рішення. Зміненими можуть бути лише витрати, що стосуються майбутнього, а й витрати, що мали місце в минулому, які ніякими управлінськими рішеннями вже не можна змінити. Отже, минулі витрати неможливо визнати релевантними [4].

Управління запасами полягає у тому, щоб зменшити запаси до розумного мінімуму, який забезпечує безперервність про-

цесу виробництва чи торгівлі. Мета контролю запасів – знайти «оптимум»: запасів має бути не дуже багато, щоб не відволікати гроші з обороту, і не надто мало, щоб уникнути порожніх складів та не допустити зупинки виробництва.

Основними завданнями обліку виробничих запасів є:

- контроль над виконанням плану матеріально-технічного забезпечення;
- відображення витрат на закупівлю та транспортування запасів (матеріалів), результатів постачання;
- виявлення відхилень від планової собівартості придбаних матеріалів;
- контроль над рухом матеріалів та залишками на складах;
- спостереження за станом складських запасів, за відповідністю їх нормативам, контроль їх зберігання;
- контроль над лімітом відпустки матеріалів на виробничі потреби, витрати та списуванням їхньої вартості у витрати виробництва;
- контроль над дотриманням норм [4, с. 448].

Для управління запасами в управлінському обліку використовують низку процедур та технічних прийомів:

- 1) бюджетування;
- 2) контроль над нормативами та рівнем запасів відповідно до бюджету;
- 3) контроль повторних замовлень виробничих запасів;
- 4) використання моделі розрахунку економічного розміру замовлення;
- 5) управління запасами за категоріями (за методом АВС) [11, с. 93].

Прийнято вважати, що планування виробничої програми підприємства ґрунтується на економічному розмірі замовлення, але на практиці такий вид планування не завжди можливий. У зв'язку із цим управлінець або бухгалтер-аналітик має бути готовим до планування виробничої програми на основі наявних запасів.

Кожне підприємство у своїй діяльності постійно відчуває дефіцит ресурсів,

що обмежує його можливості. Це може бути недостатнє забезпечення матеріальними ресурсами, виробничими потужностями, робочою силою тощо. Діючи в таких умовах, підприємство має приймати такі рішення щодо своєї діяльності, які є вигідними за наявного дефіциту ресурсів, та забезпечити їх (ресурсів) повне та ефективне використання [1].

Аналіз прийняття такого рішення залежить від кількості обмежень. За наявності трьох і більше обмежень аналіз виконують із застосуванням лінійного програмування, тобто метод, який використовують для оптимізації виробничої діяльності шляхом вирішення серії лінійних рівнянь. До математичних завдань лінійного програмування відносять дослідження конкретних виробничо-господарських ситуацій, які у тому чи іншому вигляді інтерпретуються як завдання оптимального використання обмежених ресурсів, у нашому випадку запасів.

Процес лінійного програмування складається з трьох стадій:

- складання рівняння цільової функції та рівняння обмежень;
- рішення моделі симплексним методом або на ЕОМ із використанням стандартних програм оптимізації;
- аналіз отриманого рішення.

Загальне завдання лінійного програмування подається у вигляді:

1. Цільова функція:

$$F = c_1x_1 + c_2x_2 + \dots + c_nx_n \rightarrow \max(\min).$$

2. Обмеження:

$$a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n \{, =, \geq\} b_1,$$

$$a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \dots + a_{2n}x_n \{, =, \geq\} b_2,$$

$$\dots$$

$$a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \dots + a_{mn}x_n \{, =, \geq\} b_m.$$

3. Умова невід'ємності:

$$x_j \geq 0, j = 1, 2, \dots, n,$$

де a_{ij} , b_i , c_j – задані постійні величини, ($i = 1, 2, \dots, m$; $j = 1, 2, \dots, n$).

Як приклад розглянемо ПП «ТД «ЗМ», де необхідно ухвалити рішення про використання виробничих запасів в умовах їх обмеженості.

Дане підприємство спеціалізується на виготовленні та реалізації харчових згущувачів. Збут продукції не обмежений, проте обсяги ресурсів (праці та матеріальних ресурсів) обмежені. Проблема полягає у визначенні такого плану виробництва продукції на місяць, за якого виручка була б найбільшою. Норми використання запасів та їх наявність, і навіть ціни одиниці кожного виду продукції наведено в табл. 1.

Побудова економіко-математичної моделі: позначимо: x_1 – кількість загущувача «Нанофікс» (кг); x_2 – кількість загущувача «Оптімфікс» (кг); x_3 – кількість загущувача «Суперфікс».

Наступні обмеження описують витрати запасів на виготовлення продукції:

$$x_1 \cdot 9,2 + x_2 \cdot 3 + x_3 \cdot 10,5 \leq 350$$

$$x_1 \cdot 5 + x_2 \cdot 4 + x_3 \cdot 7 \leq 210$$

$$x_1 \cdot 0 + x_2 \cdot 2 + x_3 \cdot 1 \leq 40$$

Виручка від продукції, що виготовляється підприємством, визначається як добуток ціни на відповідний обсяг. Ціна 1 кг загущувача «Нанофікс» дорівнює 300 грн, загущувача «Оптімфікс» – 200 грн, загущувача «Суперфікс» – 400 грн. Отже, цільову функцію можна записати так:

$$F = 300 \cdot x_1 + 200 \cdot x_2 + 400 \cdot x_3 \rightarrow \max$$

Таблиця 1

Релевантна облікова інформація про запаси для прийняття управлінських рішень

Вид виробленої продукції	Норми витрат сировини на одиницю виробленої продукції:			Ціна одиниці виробленої продукції, грн/кг
	сировина-1, г	сировина-2, г	сировина-3, г	
Загущувач «Нанофікс»	9,2	5	-	300
Загущувач «Оптімфікс»	3	4	2	200
Загущувач «Суперфікс»	10,5	7	1	400
Наявність запасів на місяць	350	210	40	-

За умов:

$$x_1 \cdot 9,2 + x_2 \cdot 3 + x_3 \cdot 10,5 \leq 350$$

$$x_1 \cdot 5 + x_2 \cdot 4 + x_3 \cdot 7 \leq 210$$

$$x_1 \cdot 0 + x_2 \cdot 2 + x_3 \cdot 1 \leq 40,$$

а також

$$x_j \geq 0, x_j - \text{целое}, (j = 1, 2, 3).$$

Вимога цілісності рішення істотно ускладнює завдання лінійного програмування. Проблема ця зазвичай не вирішується простим округленням до найближчих цілих чисел, а оптимальний цілочисельний план може бути далеким від оптимального нецілочисельного плану.

Існує низка методів для пошуку цілих оптимальних рішень: метод Данцига, метод відсікань Гоморі і метод гілок і кордонів Ленда і Дойна, що дають змогу аналітично знайти оптимальне рішення [3].

Серед програмних додатків, що дають змогу вирішувати подібні завдання, найпоширенішим є надбудова MS Excel «Пошук рішення».

Так, під час реалізації функції «Пошук рішення» для представленого завдання виходить один із таких результатів релевантної інформації про запаси для прийняття рішення: треба виготовити 32 кг загущувача «Нанофікс», 7 кг загущувача «Оптімфікс» і 3 кг загущувача «Суперфікс», щоб отримати виручку 12 200 грн, яка буде максимально можливою. При цьому ми бачимо, що на складі підприємства, навіть за найбільш оптимального використання виробничих ресурсів, залишиться 1 г сировини-2, 23 г сировини-2 та 3,1 г сировини-1.

Необхідно зауважити, що отриманий оптимальний цілочисельний план необхідних запасів не єдиний, що забезпечує максимальне значення цільової функції (виручки). Отримання конкретних значень оптимального плану запасів залежить від налаштування параметрів надбудови MS Excel «Пошук рішення» і від початкових значень плану запасів. Пошук усієї безлічі оптимальних планів, як було зазначено, можливий за допомогою методу гілок і

кордонів, який можна реалізувати за допомогою комп'ютерних прикладних програм та рекурсивних процедур. Так, вибір оптимального єдиного рішення вимагає врахування облікової релевантної інформації про запаси. Оскільки релевантна інформація – основа рішення, необхідно добитися, за можливості, її максимальної точності та відповідності проблеми. Можливе запровадження додаткових обмежень, наприклад на максимальне (мінімальне) використання наявних запасів чи, за відомого попиту продукцію, для певного виду продукції щонайменше ніж задану кількість одиниць.

Висновки і пропозиції. Таким чином, проаналізовано підходи та основні завдання обліку виробничих запасів. Критично оцінено процедури та технічні прийоми для управління запасами в управлінському обліку з урахуванням обмежених ресурсів підприємства. У ході дослідження науково обґрунтовано теоретичний базис, методичні підходи і рекомендації щодо формування обліково-аналітичного забезпечення релевантної інформації про запаси підприємства за умов обмежень для прийняття ефективних управлінських рішень на основі економіко-математичних методів і моделей. В умовах діджиталізації облікових процесів топ-менеджменту доцільно використовувати такі методи вирішення управлінських завдань, які є найшвидшими та найточнішими. Метод лінійного програмування рід час роботи з виробничими запасами підприємства є ефективним і може бути використаний на будь-якому підприємстві для прийняття управлінських рішень в умовах обмежених ресурсів на основі релевантної облікової інформації з метою забезпечення конкурентних позицій на ринку.

Література:

1. Атамас П.Й. Управлінський облік : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 440 с.
2. Бондаренко Н.М., Фелонюк О.А. Організація складського обліку виробничих запасів на підприємстві. *Облік і фінанси*. 2021. № 2(92). С. 11–18.

3. Єгоршин О.О., Малярець Л.М. Математичне програмування : підручник. Харків : ІНЖЕК, 2006. 384 с.
4. Нападовська Л.В. Управлінський облік : навчальний посібник. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 648 с.
5. Писаренко Т.М. Організація управлінського обліку у процесі постачання сировинних і товарних запасів. *Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»*. 2012. № 9(2). С. 415–420.
6. Роева О.С. Розвиток управлінського обліку запасів в інформаційному забезпеченні інноваційної діяльності. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2020. № 5. С. 273–283.
7. Семенець А.О., Беліков С.Ю. Формування облікової політики підприємства щодо запасів. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 8/1. С. 10–12.
8. Смалій Ю.О., Бенчак В.І., Польова Т.В. Удосконалення обліку та контролю наявності та руху виробничих запасів на підприємстві. *Ефективна економіка*. 2019. № 10. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.10.175>
9. Шендригоренко М.Т. Виробничі запаси: нормативно-правове регулювання обліку та пропозиції з підвищення ефективності внутрішнього аудиту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2019. № 36. С. 182–187.
10. Britchenko I., Bezpartochnyi M. Optimization of commodity stocks the enterprise by means of HML-FMR clustering. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2020. Vol. 3(34). P. 259–269. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215521>
11. Bhimani A., Bromwich M. Management Accounting: Retrospect and Prospect. Elsevier/CIMA Publishing: London, 2010. 116 p.
12. Kravchenko O.V., Pasternak Y.P. Organization of the primary accounting of the manufacturing inventories and the features of their reflection in the accounting policy of the enterprise. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2020. Vol. 1(32). P. 138–146. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i32.200330>
13. Liong Harlina. Review of sales and inventory accounting information systems. *SEIKO: Journal of Management & Business*. 2020. Vol. 3(2). P. 46–55. DOI: <https://doi.org/10.37531/sejaman.v3i2.567>
14. Odnoshevnaya O.A. Improvement of methodology accounting manufacturing stocks of enterprise: problems and areas of settlement. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2018. Vol. 1(24). P. 163–169.
3. Ehorshyn O.O., Maliarets L.M (2006) *Matematychnе prohramuvannia* [Mathematical programming]: pidruchnyk. Kharkiv: VD «INZhEK». (in Ukrainian)
4. Napadovska L.V. (2010) *Upravlinskyi oblik* [Management accounting]: navch. pos. dlia vuziv. Vyd-vo Kyiv. nats. torh.-ekon. un-tu. (in Ukrainian)
5. Pysarenko T.M. (2012) Orhanizatsiia upravlinskoho obliku u protsesi postachannia syrovynnykh i tovarnykh zapasiv [Organization management accounting in the supply of raw materials and commodity stocks]. *Ekonomichni nauky. Ser.: Ekonomika ta menedzhment*, no. 9(2), pp. 415–420. (in Ukrainian)
6. Roieva O.S. (2020) Rozvytok upravlinskoho obliku zapasiv v informatsiinomu zabezpechenni innovatsiinoi diialnosti [Development of Management Accounting of Stocks in Information Support of Innovative Activity]. *Tsentralkoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky*, no. 5, pp. 273–283. (in Ukrainian)
7. Semenets A.O., Belikov S.Yu. (2018) Formuvannia oblikovoi polityky pidpriemstva shchodo zapasiv [Formation of enterprise accounting policies for inventories]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 8/1, pp. 10–12.
8. Smalii Yu.O., Benchak V.I., Polova T.V. (2019) Udoskonalennia obliku ta kontroliu naiavnosti ta rukhu vyrobnychych zapasiv na pidpriemstvi [Improvement of accounting and control of the availability and movement of production stocks at the enterprise]. *Efektivna ekonomika*, no. 10. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.10.175>
9. Shendryhorenko M.T. (2019) Vyrobnychi zapasy: normatyvno-pravove rehuliuwannia obliku ta propozytsii z pidvyshchennia efektyvnosti vnutrishnoho audytu [Industrial stocks: legal regulation of accounting and proposals for improving the efficiency of internal audit]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Ekonomika i menedzhment*, no. 36, pp. 182–187.
10. Britchenko I., Bezpartochnyi M. (2020) Optimization of commodity stocks the enterprise by means of HML-FMR clustering. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 3(34), pp. 259–269. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v3i34.215521>
11. Bhimani A., Bromwich M. (2010). *Management Accounting: Retrospect and Prospect*. Elsevier/CIMA Publishing: London.
12. Kravchenko, O.V., Pasternak, Y.P. (2020) Organization of the primary accounting of the manufacturing inventories and the features of their reflection in the accounting policy of the enterprise. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 1(32), pp. 138–146. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i32.200330>
13. Liong Harlina (2020) Review of sales and inventory accounting information systems. *SEIKO: Journal of Management & Business*, vol. 3(2), pp. 46–55. DOI: <https://doi.org/10.37531/sejaman.v3i2.567>
14. Odnoshevnaya O.A. (2018) Improvement of methodology accounting manufacturing stocks of enterprise: problems and areas of settlement. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, vol. 1(24), pp. 163–169.

References:

1. Atamas P.Y. (2006) *Upravlinskyi oblik: navch. pos. dlia vuziv*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 440 p. (in Ukrainian)
2. Bondarenko N.M., Feloniuk O.A. (2021) Orhanizatsiia skladsokoho obliku vyrobnychych zapasiv na pidpriemstvi [Organization of warehouse accounting of production inventories at the enterprise]. *Oblik i finansy*, no. 2(92), pp. 11–18. (in Ukrainian)

Аннотация. В статье определено, что актуальным аспектом информационного обеспечения управления запасами предприятия является своевременное их отображение в учетном процессе с целью предоставления оперативной информации достаточно широкому кругу внутренних пользователей для принятия решений в реальном режиме времени. Проанализированы подходы и основные задачи учета запасов. Критически оценены процедуры и технические приемы управления запасами в управленческом учете с учетом ограниченных ресурсов предприятия. Научно обоснованы теоретический базис, методические подходы и рекомендации по формированию учетно-аналитического обеспечения релевантной информации о запасах предприятия при условии ограничений для принятия эффективных управленческих решений на основе экономико-математических методов и моделей.

Ключевые слова: запасы, учетно-аналитическое обеспечение, релевантная информация, ограничения, принятие решений.

Summary. A prompt displaying of inventory in the accounting process is a key aspect of information management of the enterprise's inventory. The main goal is to immediately inform a wide range of internal users in order to provide real-time decision-making. Therefore, the objective of the article is to provide scientific basis for accounting and analytical provision of relevant information about inventory of the enterprise under conditions of restrictions based on economic and mathematical methods and models in order to make effective management decisions. In the study, the leading role was given to the organization of correct and rational accounting of current assets in enterprises. The approaches and main tasks of inventory accounting were analyzed. Procedures and techniques for inventory management in management accounting were evaluated quite critically, taking into account the limited resources of the enterprise. The article analyzes theoretical framework, methodological approaches and recommendations for the formation of accounting and analytical provision of relevant information about inventory of the enterprise under conditions of restrictions for effective management decisions based on economic and mathematical methods and models. The digitalization of accounting processes of top management demands that the fastest and most precise ways to solve management tasks be used. The analysis of the decision on inventory depends on the number of restrictions. If there are three or more constraints, linear programming is used for analysis. In other words, this is a method used for optimizing the manufacturing process by solving a series of linear equations. As a result, it was established, that the obtained optimal integer plan of required inventory is not the only one to ensure the maximum value of the target function (revenue). Obtaining specific values of the optimal plan of inventory depends on the settings of the MS Excel "Solution Search" and the initial values of the plan of inventory. While working with production inventory of the enterprise, linear programming is quite effective and can be used in any enterprise to make management decisions under conditions of limited resources based on relevant accounting information in order to ensure a competitive position in the market.

Keywords: inventory, accounting and analytical provision, relevant information, restrictions, decision-making.

Штик Ю.В.

к.е.н.,

доцент кафедри економіки та бізнес-технологій,

Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3988-6641>

Shtyk Yuliia

National Aviation University

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

SPECIAL FEATURES OF THE FIELD OF ECOSYSTEMS SERVICES IN UKRAINE

Анотація. Статтю присвячено дослідженню обліку екосистемних послуг. Проаналізовано різні підходи авторів до трактування дефініції «екосистемні послуги», розроблено субрахунки та аналітичні рахунки екосистемних послуг, а також встановлено складники комплексної ідентифікації даної облікової категорії. Екосистемні послуги доцільно розглядати як потоки економічних вигід і цінностей, які отримують стейкхолдери як результат використання дійсних функцій екосистем та утворених від генерування, відновлення, регулювання процесів екосистем, сформованих під впливом цілеспрямованої діяльності бенефіціарів та зацікавлених сторін на всіх рівнях ієрархічного управління. Запропоновано впровадження рахунку 29 «Екосистемні послуги» та субрахунків до нього, що має допомогти підприємствам обґрунтувати закладення до вартості продукції плати екосистемних послуг. Екосистемні послуги стануть важливим джерелом додаткових доходів для застосування сталої господарської практики.

Ключові слова: екосистеми, екосистемні послуги, комплексна ідентифікація, облік екосистемних послуг, облікова категорія.

Постановка проблеми. Сьогоднішній стрімкий розвиток теоретичних засад екосистемних послуг як одного з інно-

ваційних напрямів фінансування являє собою складну, багатофункціональну та унікальну структуру, яка поєднує у собі не лише економічні, екологічні, соціальні інтереси, засновані на певній необхідності збалансованого розвитку всіх рівнів природоохоронних процесів [1].

За декілька останніх десятиліть половину всіх екосистемних послуг у світі, включаючи й ті 70%, які регулюють рівень культурних послуг, майже знищено за результатами антропогенного впливу на світове навколишнє природне середовище. Сьогодні «подальша їх деградація зумовлена швидкими темпами зростання щодо народонаселення планети, збільшенням економічних потреб, яке призводить до дуже важливих змін у землекористуванні та впливає на навколишнє природне середовище». Актуальність теми дослідження походить із необхідності виконання національної стратегії сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На перших етапах розвитку наукової думки природні ресурси вважалися основним та чи не єдиним джерелом багатства. Так, представники школи фізіократів вважали землю головним джерелом багатства [2].

А.Дж. Вілліс, М. Ротшильд досліджували формування, існування та класифікацію екосистем. Загальновідомо, що існує, як правило, взаємний зв'язок ефективності

суспільного відтворення з проблемами охорони навколишнього середовища. Він впливає на формування стандартів якості життя населення, становлення його рівнів. «Особливої уваги в економічній літературі заслуговують оптимістичний та песимістичний сценарії взаємовпливу соціально-економічних змін та економічного зростання» [3; 4].

Дефініція «екосистемні послуги» як економічна категорія є важливим елементом комплексної системи управління та показує взаємозв'язки між функціонуванням всіх природних екосистем, діяльністю суб'єктів підприємництва та суспільним добробутом. Поняття «екосистемні послуги» (ecosystem services) уперше вжив британський учений E.F. Schumachery праці *Small is Beautiful: Economics as if People Mattered* (1973). Досліджуючи глибоку взаємозалежність людини і довкілля, він уводить термін «екосистемні (або екологічні, або довкільні, або природні) послуги» [5].

У наукових працях Дж. Фарлей, Р. Констанці, а також М. Лук'янчикова екосистемні послуги визнано «економічною категорією, однак частково ототожненою з екосистемними функціями та екосистемними властивостями». Р. Костанца і Фольке екосистемні послуги вважають отриманням людських переваг від екосистемних функцій прямо чи опосередковано [6].

Відповідно до документу ООН *Millenium Ecosystem Assessment*, який широко використовувався у міжнародних наукових дослідженнях, відзначається зв'язок екосистемних послуг та вигід, які було створено прямо або опосередковано різними екологічними системами для використання людством. В основі підходу за МЕА за міжнародним проектом «Економіка екосистем та біорізноманіття» (ЕЕБ) екосистемні послуги визначено як прямий та непрямий важливий внесок екосистем у добробут людини [7].

Е.Ф. Грунрус, Е.Ф. Шумахер, П.Р. Ерліч, Б. Фишер, Х. Дейлі, С.Н. Бобильов, В.М. Захаров зосереджували свою увагу

на екосистемних послугах як економічних вигодах в екологічних системах.

О.О. Веклич було проведено функціональну структурування механізму екокомпенсації, охарактеризовано його складові елементи, у тому числі компенсаційний механізм відшкодування збитків від погіршення/знищення екосистемних послуг, а також визначено структурну характеристику комплексу ключових методів оцінювання екосистемних активів місцевих територіальних громад [8; 9].

Проте існує необхідність узагальнити підходи екосистемних послуг для розвитку економічних засад сталого розвитку. В Україні тема екосистемних послуг є новою, а визначення дефініції «екосистемні послуги» значно мірою залишається дискусійним.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розбудова категоріального апарату екосистемних послуг та формування основних засад їх обліку, що покликано забезпечити теоретичний фундамент формування концепції обліку, аналізу, контролю екосистемних послуг.

Виклад основного матеріалу. Термін «екосистемні послуги» за кордоном уживається часто, але необхідно зазначити, що є й у вітчизняній науковій літературі дана дефініція, яка має два трактування:

- 1) вид діяльності, що спрямований на виявлення, оцінку і запобігання негативним впливам на здоров'я людини чи якість довкілля;
- 2) власне послуги екосистем, що відповідає терміну «екосистемні послуги» [10].

Також деякі науковці поєднують екосистемні послуги з екосистемними функціями, додаючи визначення «природні ресурси», «природно-ресурсний потенціал» та «природний капітал» [11]. Науковці Є.В. Мішенін та Н.В. Олійник зазначають, що «екосистемні послуги доцільно розглядати як економічні вигоди, що отримують економічні суб'єкти від використання існуючих функцій екосистем, а також таких, що утворюються в результаті генерування, відновлення, підтримки,

регулювання екосистемних процесів, які формуються у результаті цілеспрямованої діяльності тих або інших суб'єктів господарювання різних форм власності та рівнів ієрархічного управління» [12].

Отже, «екосистемні послуги» доцільно розглядати як потоки економічних вигід і цінностей, які отримують стейкхолдери як результат використання дійсних функцій екосистем та утворених від генерування, відновлення, регулювання процесів екосистем, сформованих під впливом цілеспрямованої діяльності бенефіціарів та зацікавлених сторін на всіх рівнях ієрархічного управління. Установлено взаємозв'язок між екосистемними функціями, екосистемними вигодами, екосистемними активами та екосистемними властивостями.

Для можливості досліджувати екосистемні послуги як об'єкт обліку необхідно розв'язати такі проблемні питання:

– відображення ресурсів екосистемних послуг на субрахунках рахунків бухгалтерського обліку;

– визнання таких ресурсів об'єктами обліку виходячи з удосконалення критеріїв такого визнання.

У ході дослідження звернемося до міжнародного та вітчизняного досвіду обліку ресурсів екосистемних послуг. Так, французькі науковці розробили три групи рахунків обліку природних благ:

– рахунки елементів (грунт (родючість), атмосфера (включаючи сонячну енергію), флора й фауна, баланси кругообігу (води, азоту, важких металів тощо));

– рахунки екосистем (біологічна розмаїтість території і його зміни (фауни, флори, використання земель, створення штучних ландшафтів і т. д.) залежно від інтенсивності антропогенного впливу (урбанізація, транспортні мережі, сільське господарство));

– рахунки соціально-економічних агентів (призначені для організації інформації про використання (вилучення) природних ресурсів, освоєння територій, а також про вплив цієї діяльності на функціонування природного середовища, викиди забруд-

нюючих речовин і виробництво відходів на природоохоронну діяльність та величину природних активів) [13].

Жоден із національних стандартів обліку не розкриває інформацію про сутність, оцінку або облік «екосистемних послуг». На підставі рис. 1 маємо запропонувати ввести окремий рахунок для обліку екосистемних послуг для підприємств, діяльність яких пов'язана з використанням або реалізацією природних ресурсів, а саме рахунок 29 «Екосистемні послуги», а також рахунки другого і третього порядків до нього (табл. 1).

Рахунок 29 «Екосистемні послуги» відноситься до другого класу Плану рахунків бухгалтерського обліку «Запаси», він є активним та має активне сальдо, кореспондує з іншими рахунками бухгалтерського обліку (рис. 1).

Рахунок 29 «Екосистемні послуги»

Дебет	Кредит
Формування вартості «екосистемних послуг»	Списуються «екосистемні послуги» на витрати

Рис. 1. Структура рахунка 29 «Екосистемні послуги»

Джерело: розроблено автором

Щодо обліку доходів та витрат від екосистемних послуг, то витрати можна відобразити на рахунку 97 «Інші витрати», а облік доходів від екосистемних послуг визначається до дати визнання доходу підприємства і відображається на рахунку 74 «Інші доходи».

Екосистемні послуги стануть важливим джерелом додаткових доходів для застосування сталої господарської практики. Це має сприяти розвитку сільських районів (створенню робочих місць) та служити гарантією того, що населення, яке проживає у них, й надалі отримуватиме доходи і матиме у своєму розпорядженні додаткові засоби для матеріального забезпечення.

Розглянемо екосистемні послуги на прикладі гідрологічних послуг лісів. Від-

Таблиця 1

Запропоновані субрахунки до другого класу рахунку «Екосистемні послуги»

№ рахунку	Назва синтетичного рахунку	№ субрахунку	Найменування субрахунку
1	2	3	5
29	Екосистемні послуги	291	Консортивна екосистемна послуга
		292	Біогеоценозна екосистемна послуга
		293	Ландшафтна екосистемна послуга
		294	Провінційна екосистемна послуга
		295	Субстратна екосистемна послуга
		296	Біомна екосистемна послуга
		297	Парцелярна екосистемна послуга

Джерелом: розроблено автором

повідно до досліджень американських учених, 1 долар, вкладений у збереження водних ресурсів, зберігає від 7,5 до 200 доларів США, котрі в іншому разі були б витрачені на встановлення фільтрувальних установок і проведення очисних заходів. Наприклад, плата за якість води на відміну від усіх інших видів плати за екосистемні послуги лісів зазвичай проводиться на локальному рівні – як угоди між постачальниками «чистої води», розміщеними вище течії, споживачами, які знаходяться нижче за течією [14].

В основі закладено ідею про існування прямої взаємозалежності між збереженням лісів у верхів'ї ріки й якістю води, яка потрапляє до споживача. Сутність механізму полягає у тому, щоб переконати водокористувачів, що знаходяться нижче за течією ріки, у необхідності платити за заходи, які забезпечать їм належну якість води (або кількість води), а також зменшать

ризик отримати шкоду внаслідок паводків та повеней. Недооцінка вартості даної послуги лісових екосистем призводить до погіршення якості води і деградації водних і прибережних екосистем (табл. 2).

Для обліку екосистемних послуг на основі табл. 2 запропонуємо аналітичні рахунки для гідрологічних лісів екосистемних послуг (табл. 3).

За допомогою ринкового механізму обліку екосистемних послуг можна запобігти виснажливому лісокористуванню, впливати на менеджмент власників лісів, надаючи їм фінансову компенсацію за збереження і розвиток екосистемних послуг. Зацікавленим сторонам (держава, підприємство чи громадянин) вигідно внести певну, порівняно невисоку плату заради поліпшення власного добробуту або суттєвого підвищення прибутків, пов'язаних з якістю екологічних умов.

До того ж у зв'язку зі складністю ідентифікації таких ресурсів, як атмосферне

Таблиця 2

Аналітичні рахунки для гідрологічних лісових екосистемних послуг

Тип послуги (на основі МЕА 2005)	Послуги лісових екосистем
Регуляторні послуги	Запобігання ерозії
	Регулювання повеней
	Скорочення кількості наносів і відкладень у водоймах
Підтримуючі послуги	Регулювання гідрологічного балансу території
	Підтримання гідрологічного балансу території
	Поглинаюча здатність
	Підтримка високої якості води
Ресурсні (забезпечуючі) послуги	Постачання води
	Відновлення підземних вод

Джерело: складено на підставі [10; 15]

повітря та питна вода, учені пропонують використовувати такі рахунки:

– зобов’язання за платежами за здійснення основної діяльності у вигляді сплати екологічного податку за обсяги і види забруднюючих речовин, що надходять в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення (підприємство, цех, агрегат, установка тощо);

– зобов’язання за платежами за недотримання норм законодавства з питань охорони атмосферного повітря, що тягне за собою сплату штрафів і коштів за позовами щодо забруднення атмосферного повітря;

– зобов’язання за платежами за певні дії підприємства щодо зменшення шкідливого впливу на атмосферне повітря (розрахунки з установами, що надають екологічні послуги; розрахунки з лабораторіями з контролю за викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря);

– довгострокові зобов’язання з екологічного лізингу (інвестиції підприємства в екологічно безпечні, ресурсозберігаючі технології) [14].

Сьогодні у національній та корпоративній звітності активи екосистемних послуг не включено в баланс, це означає, що зміни в даних послугах не враховуються, а збе-

реження біорізноманіття та екосистем не є достатньо пріоритетним для компаній або уряду. В основі ідеї «облік екосистемних послуг» лежить припущення, що екосистемні послуги можуть бути так само важливі, як і фінансовий капітал.

Облік екосистемних послуг необхідно відображати у балансі підприємства за вартістю придбання (без урахування ПДВ) або за собівартістю реалізації даного виду послуг, це залежить від виду господарської діяльності. Плата за екосистемні послуги повинна забезпечувати прямий зв’язок між використанням послуги екосистеми і платою за її надання. Грошові кошти надходять безпосередньо постачальнику екосистемної послуги та не є податками і не перерозподіляються серед інших галузей економіки.

Висновки та пропозиції. У роботі проаналізовано погляди сучасних науковців на економічну сутність категорії «екосистемні послуги», які погоджуються з тим, що екосистемні послуги – це екологічні компоненти. Але не всі вчені зазначають, що абіотичні продукти не можуть розглядатися як екосистемні послуги, бо в них відсутня фундаментальна залежність відносно процесів життєдіяльності.

Таблиця 3

Запропоновані рахунки третього порядку екосистемних послуг для гідрологічних лісів

Рахунки першого порядку (синтетичні рахунки)	Рахунки другого порядку (субрахунки)
29 Екосистемні послуги	291 Консортивна екосистемна послуга
	292 Парцелярна екосистемна послуга
	293 Біогеоценозна екосистемна послуга
	2931 Запобігання ерозії
	2932 Регулювання повеней
	2933 Скорочення кількості наносів і відкладень у водоймах
	2934 Регулювання гідрологічного балансу території
	2935 Підтримання гідрологічного балансу території
	2936 Поглинаюча здатність
	2937 Підтримка високої якості води
	2938 Постачання води
	2939 Інша біогеоценозна екосистемна послуга
	294 Ландшафтна екосистемна послуга
295 Провінційна екосистемна послуга	
296 Біомна екосистемна послуга	
297 Субстратна екосистемна послуга	

Джерело: розроблено автором

Екосистемні послуги доцільно розглядати як потоки економічних вигід і цінностей, які отримують стейкхолдери як результат використання дійсних функцій екосистем та утворених від генерування, відновлення, регулювання процесів екосистем, сформованих під впливом цілеспрямованої діяльності бенефіціарів та зацікавлених сторін на всіх рівнях ієрархічного управління.

Запропоновано впровадження рахунку 29 «Екосистемні послуги» та субрахунків до нього, що має допомогти підприємствам обґрунтувати закладення до вартості продукції плати екосистемних послуг. Екосистемні послуги стануть важливим джерелом додаткових доходів для застосування сталої господарської практики. Для обліку екосистемних послуг актуальними є аналітичні рахунки для гідрологічних лісів екосистемних послуг.

Література:

1. Штик Ю.В., Євдокімова Д.Є. Економічна сутність та оцінка облікової категорії «екосистемні послуги». *Бухгалтерський облік, аналіз, контроль, оподаткування, фінансовий менеджмент: сучасні виклики та перспективи розвитку* : монографія. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2018. С. 4–20.
2. Haines-Young R. Common International Classification of Ecosystem services (CICES, Version 4.1). EEA, 2012. 33 p.
3. Willis, A.J. The Ecosystem: An Evolving Concept Viewed Historically. *Functional Ecology*. 1997. Vol. 11. № 2. P. 268–271.
4. Rothschild M. *Bionomics: Economy As Ecosystem*. Paperback. 1995, April. 444 p.
5. Schumacher E.F. *Small is Beautiful: Economics as if People Mattered*. London : Blond and Briggs, 1973. 288 p.
6. Costanza R. The value of the world's ecosystem services and natural capital. *Nature*. 1997. Vol. 387. P. 253–260. URL: www.esd.ornl.gov/benefits_conference/nature_paper.pdf
7. MEA. *Ecosystems and Human Well-being: Multiscale Assessment, Millennium Ecosystem Assessment Series 4*. Washington, DC (Island Press). Google Books. URL: <https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>
8. Веклич О.О. Структура сучасного механізму екологічної компенсації (механізму екокомпенсації). *Ефективна економіка*. 2019. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7211> DOI: 10.32702/2307- 2105-2019.8.3 (дата звернення: 07.12.2021).
9. Веклич О.О. Структурна характеристика комплексу ключових методів оцінювання екосистемних активів

місцевих територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2021. №5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8870> DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.1 (дата звернення: 07.12.2021).

10. Анісімова С.В. Екосистемні послуги як підстава для розвитку рекреаційної діяльності. *Вісник ХНАДУ*. 2019. Вип. 85. С. 124–131.
11. The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB). Interimreport, 2008. URL: http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/economics/index_en.htm
12. Мішенін С.В., Дегтярь Н.В. Економіка екосистемних послуг: теоретико-методологічні основи. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 2. С. 243–257.
13. Замула І.В., Кірейцева Г.В. Документування екологічних зобов'язань по операціях з атмосферним повітрям. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/7471/1/253.pdf>
14. Ecosystem Accounting System of Environmental Economic Accounting. URL: <https://seea.un.org/ecosystem-accounting>
15. Дегтярь Н.В. Організаційно-економічні засади управління екосистемними послугами водно-болотних угідь : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06 ; Сумський держ. ун-т. Суми, 2014. 24 с.

References:

1. Shtyk Yu., Evdokimova D. (2018) Ekonomichna sutnistj ta ocinka oblikovoji kategoriji «ekosystemni poslughy» [Economic essence and assessment of the accounting category "ecosystem services"]. *Bukhghaltersjkyj oblik, analiz, kontrolj, opodatkuвання, finansovyy menedzhment: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku: monohrafija* [Accounting, analysis, control, taxation, financial management: modern challenges and prospects: monograph]. Kryvyj Rih: DonNUET, pp. 4–20.
2. Haines-Young R. (2012) Common International Classification of Ecosystem services (CICES, Version 4.1). EEA, 33 p.
3. Willis A.J. (1997) The Ecosystem: An Evolving Concept Viewed Historically. *Functional Ecology*, vol. 11, no. 2, pp. 268–271.
4. Rothschild M. (1995) *Bionomics: Economy As Ecosystem*. Paperback. April, 444 p.
5. Schumacher E.F. (1973) *Small is Beautiful: Economics as if People Mattered*. London: Blond and Briggs, 288 p.
6. Costanza R. (1997) The value of the world's ecosystem services and natural capital. *Nature*, vol. 387, pp. 253–260. Available at: www.esd.ornl.gov/benefits_conference/nature_paper.pdf
7. MEA. *Ecosystems and Human Well-being: Multiscale Assessment, Millennium Ecosystem Assessment Series 4*. Washington, DC (Island Press). Google Books. Available at: <https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf>
8. Veklych O.O. (2019) Struktura suchasnoho mekhanizmu ekologichnoji kompensaciji (mekhanizmu eko-kompensaciji) [Structure of the modern mechanism of environmental compensation (of the eco-compensation mechanism)]. *Efektivna ekonomika*, vol. 8. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7211> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.3

9. Veklych O. (2021) Strukturna kharakterystyka kompleksu ključovykh metodiv ocinjivannja ekosystemnykh aktiviv miscevykh terytorijnykh ghromad [Structural characteristic of the complex of key methods of assessment of ecosystem assets of local territorial communities]. *Efektivna ekonomika*, vol. 5. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8870> DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.1
10. Anisimova S.V. (2019) Ekosystemni poslughy jak pidstava dlja rozvytku rekreacijnoji dijajlnosti [Ecosystem services as a basis for the development of recreational activities]. *Visnyk KhNADU*, vol. 85, pp. 124–131. DOI: 10.30977/BUL.2219-5548.2019.85.0.124
11. The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB) Interim report (2008). Available at: http://ec.europa.eu/environment/nature/biodiversity/economics/index_en.htm
12. Mishenin Je.V., Deghtjarj N.V. (2015) Ekonomika ekosystemnykh poslugh: teoretyko-metodologichni osnovy [Economics of ecosystem services: theoretical and methodological foundations]. *Marketyngh i menedzhment innovacij*, vol. 2, pp. 243–257.
13. Zamula I.V., Kirejceva Gh.V. Dokumentuvannja ekologichnykh zobov'jazanj po operacijakh z atmosferynym povittrjam [Documentation of environmental obligations for operations with ambient air]. Available at: <http://eztuir.ztu.edu.ua/7471/1/253.pdf>
14. Ecosystem Accounting System of Environmental Economic Accounting. Available at: <https://seea.un.org/ecosystem-accounting>
15. Dehtyar N.V. (2014) Organizatsiino-ekonomichni zasady upravlinnya ekosystemnymy posluhamy vodno-bolotnykh uhid' [Organizational and economic principles of management of ecosystem services of wetlands]. Extended abstract of candidate's thesis. Sumy: Sumy State University, p. 24.

Аннотация. Стаття посвящена дослідженню учета екологічних послуг. Проаналізовані різні підходи авторів до трактування визначення «екологічні послуги», розроблені субрахунок і аналітичні рахунки екологічних послуг, а також визначені складові складової комплексної ідентифікації даної рахункової категорії. Екологічні послуги цілеспрямовано розглядати як потоки економічних вигод і цінностей, отримуваних стейкхолдерами в якості результату використання дійсних функцій екосистем і сформованих від генерування, відновлення, регулювання процесів екосистем, сформованих під впливом ціленаправленої діяльності бенефіціарів і зацікавлених сторін на всіх рівнях. Предложено впровадження рахунку 29 «Екологічні послуги» і субрахунків до нього, що повинні допомогти підприємствам обґрунтувати виникнення плати за екологічні послуги.

Ключевые слова: екосистеми, екологічні послуги, комплексна ідентифікація, рахунок екологічних послуг, рахункова категорія.

Summary. The scientific work analyzes the views of modern scientists on the economic essence of the category «ecosystem services», who agree that the ecosystem of services are environmental components. However, not all scientists note that abiotic products cannot be considered as ecosystem services, because they do not have a fundamental dependence on life processes. Thus, «ecosystem services» should be considered as economic benefits that can be obtained by business entities from the use of non-abiotic products of ecosystems, resulting from the restoration, maintenance and regulation of ecosystem processes in society. It was proposed to introduce account 29 «Ecosystem Services» and sub-accounts to it, which should help businesses, justify the inclusion of the cost of ecosystem services in the cost of production. Ecosystem services will be an important source of additional revenue for sustainable business practices. This should promote the development of rural areas (job creation) and guarantee that the population living in them will continue to receive income and have additional means of material support. To account for ecosystem services, we will offer analytical accounts for hydrological forests of ecosystem services. Stakeholders (the state, the enterprise or the citizen) benefit from paying a certain, relatively low fee in order to improve their own well-being or significantly increase the profits related to the quality of environmental conditions. In Ukraine, accounting information of ecological and economic nature is deprived of the regulatory framework due to the lack of special accounting standards for the accounts of environmental expenditures. Thus, the improvement of the company's chart of accounts with the introduction of the account «ecosystem services» is directly related to the improvement of reporting based on it. Disclosure of more detailed information on income and expenses from the sale of works and services will give the company the opportunity to conduct more detailed analysis and control of the enterprise, and as a consequence of disclosure of complete information in reporting and its approximation to international standards.

Keywords: ecosystems, ecosystem services, complex identification, accounting of ecosystem services, accounting category.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Запорожець О.Ф.

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЯКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ
НЕСТАБІЛЬНОГО РИНКОВОГО СЕРЕДОВИЩА.....4**

Маковецька І.М.

**ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ
В ПІДПРИЄМСТВАХ З ЕФЕКТИВНОЮ ВЗАЄМОДІЄЮ ФАХІВЦІВ
У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ..... 11**

Науменко Н.С., Грабко О.І.

**МАЛЕ ТА СЕРЕДНЄ ПІДПРИЄМНИЦТВО В УКРАЇНІ ТА ЄС:
АНАЛІЗ І ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА..... 18**

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Кузнецова С.О., Смиковська Д.О.

**ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ
ПРО ЗАПАСИ ПІДПРИЄМСТВА ЗА УМОВ ОБМЕЖЕНЬ..... 36**

Штик Ю.В.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ..... 43

CONTENTS

ECONOMY AND ENTERPRISE MANAGEMENT

- Zaporozhets Olena*
**IMPROVING THE EFFICIENCY AND QUALITY
OF FUNCTIONING OF THE INDUSTRIAL ENTERPRISE
IN THE CONDITIONS OF UNSTABLE MARKET ENVIRONMENT..... 4**
- Makovetska Iryna*
**THE PECULIARITIES OF COMMUNICATIONS MANAGEMENT
IN ENTERPRISES WITH EFFECTIVE INTERACTION OF SPECIALISTS
IN THE FIELD OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES.....11**
- Naumenko Natalia, Hrabko Oksana*
**SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN UKRAINE AND
THE EU: ANALYSIS AND COMPARATIVE CHARACTERISTICS.....18**

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

- Kuznetsova Svitlana, Smykovska Daria*
**ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION OF RELEVANT INFORMATION
ABOUT INVENTORY OF THE ENTERPRISE UNDER CONDITIONS..... 36**
- Shtyk Yuliia*
SPECIAL FEATURES OF THE FIELD OF ECOSYSTEMS SERVICES IN UKRAINE.....43

Збірник наукових праць

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:

Економіка і менеджмент

Випуск 51

Коректура • *В.І. Бабич*

Комп'ютерна верстка • *В.О. Удовиченко*

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 6,05.
Підписано до друку 29.12.2021 р. Замов. 0222/075. Наклад 100 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.